

UiT Norges arktiske universitet

Det juridiske fakultet

Intervensjon av informasjon

Det folkerettslige intervensjonsforbudet i det digitale rom

Henning Meidel Johnsen

JUR-3902, Liten masteroppgave i rettsvitenskap, Høst 2019

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Plassering av problemstilling	1
1.2	Definisjoner og avgrensning	2
1.3	Oppgavens metodebruk.....	4
1.3.1	Nærmere om internasjonal sedvanerett	4
1.3.2	Forholdet mellom intervensjonsforbudet som sedvane, i traktat og som prinsipp	6
1.3.3	Kort om øvrige rettskilder	7
1.3.4	Ett rettspositivistisk perspektiv	8
1.4	Fremstillingen videre.....	8
2	Grunnleggende rettslige utgangspunkter.....	9
2.1	Statssuverenitet.....	10
2.2	Territoriell integritet og politisk uavhengighet	11
2.3	Selvbestemmelsesretten	12
2.4	Forholdet til FN-pakten	13
3	Generelt om intervensjonsforbudet	13
3.1	Intervensjonsforbudet etter statspraksis og opinio juris.....	14
3.1.1	Friendly Relations	14
3.1.2	Intervensjonsforbudet i øvrige folkerettslige instrumenter	15
3.2	Tvingende intervensjon mot staters interne og eksterne virksomhet – Nicaragua-saken	16
3.3	Videreføring av intervensjonskriteriene - D.R.C. v. Uganda.....	18
3.4	Intervensjonsforbudet i lys av bakenforliggende rettsprinsipp og hensyn.....	18
3.4.1	ICJs anvendelse av Intervensjonsforbudets bakenforliggende rettsprinsipp i Corfu Channel-saken.....	18
3.4.2	Balansen mellom ivaretagelsen av fred, suverenitet og en effektiv internasjonal samhandling	20

3.5	Unntak fra intervensjonsforbudet.....	20
3.5.1	Samtykke.....	21
3.5.2	Resolusjon fra FNs sikkerhetsråd.....	21
3.5.3	Selvforvar og mottiltak.....	21
3.5.4	Øvrige unntak.....	22
3.6	Delkonklusjon og vurdering.....	22
4	Intervensjonsforbudets anvendelse i det digitale rom.....	23
4.1	Gjelder det alminnelige intervensjonsforbudet i det digitale rom?.....	23
4.2	Statene som pliktsubjekt.....	25
4.3	Hva kreves for at en cyber-operasjon skal anses rettet mot en stats interne eller eksterne forhold?.....	25
4.3.1	Interne forhold utledes av domaine réservé.....	26
4.3.2	Domaine réservé begrenses av andre staters rett til å fremtvinge overholdelsen av en forpliktelse.....	27
4.3.3	Særlig om digital krenkelse av territoriell integritet.....	27
4.3.4	Intervensjon i eksterne forhold.....	29
4.3.5	Må cyber-operasjonen rette seg mot offerstaten?.....	30
4.3.6	Interne og eksterne forhold er et omfattende, negativt avgrenset rettslig kriterium som speiler statenes suverene rettigheter.....	32
4.4	Hva kreves for at en cyber-operasjon utgjør tvang?.....	32
4.4.1	Digitale tvang må utgjøre en berøvelse av kontroll.....	33
4.4.2	Må den digitale tvangshandlingen påvirke utfallet av en sak?.....	34
4.4.3	Konsekvensdoktrinen.....	36
4.4.4	Nærmere om elektroniske innflytelsesoperasjoner rettet mot valg.....	38
4.4.5	Trussel om digital intervensjon.....	41
4.4.6	Årsakssammenheng mellom cyber-operasjonen og virkningen på offerstaten.....	42
4.4.7	Intensjon om intervensjon.....	43
4.4.8	Nærmere om indirekte intervensjon.....	45

4.4.9	Rettsstilstanden under tvangsterskelen kan være av betydning for vurderingen	46
4.4.10	Rettsstilstanden rundt tvangsterskelen i det digitale rom må anses uavklart.....	48
5	Vurdering	49
5.1	En uklar rettsstilstand.....	49
5.2	Flere hensyn nødvendiggjør rettsutvikling.....	50
5.3	Veien videre i rettsutviklingen	52
	Referanseliste	54
	Traktater og konvensjoner.....	54
	Lov og Grunnlov	54
	Resolusjoner, rapporter og andre FN-dokumenter.....	54
	Offisielle uttalelser og statlige dokumenter	56
	Statlige dokumenter.....	56
	Offisielle erklæringer og uttalelser fra stater.....	56
	Domsregister	57
	International Court of Justice	57
	Permanent Court of International Justice	58
	Norges Høyesterett.....	58
	Litteraturliste	58
	Bokliste.....	58
	Artikler i litteratursamlinger og tidsskrift	59
	Artikler fra elektronisk distribuerte tidsskrift.....	60
	Juridiske fagartikler.....	62
	Øvrige nettressurser, nyhetsartikler m.v.	63
	Vitenskapelige rapporter	64

1 Innledning

1.1 Plassering av problemstilling

Den overordnede problemstillingen for masteroppgaven er hvordan det folkerettslige intervensjonsforbudet får anvendelse i det digitale rom.

Oppgaven tar for seg situasjoner der en stat bruker digitale virkemidler for å intervenere mot en annen stat. Hovedfokuset vil ligge på intervensjoner under terskelen for forbudet mot bruk av makt, såkalte lavintensitets cyber-operasjoner.

Intervensjonsforbudet beskytter statene fra ulovlige inngrep fra andre stater. Intervensjonsforbudet er imidlertid ikke til hinder for at en stat kan utøve sin innflytelse ovenfor en annen stat. Spørsmålet om når en handling går fra lovlig innflytelse til ulovlig intervensjon har i lang tid vært diskutert blant stater og folkerettsteoretikere.¹

Intervensjonsforbudet utledes av suverenitetsprinsippet og er helt sentralt i folkeretten. På tross av rettsregelens sentrale karakter, gir den opphav til flere omstridte og utfordrende spørsmål i moderne internasjonal rett. I 1945 observerte Fenwick at «[o]f all the terms in general use in international law none is more challenging than that of ‘intervention’.»² Siden den gang har rettsregelen vært i betydelig utvikling. Det har imidlertid også samfunnet. Statene baserer i stadig større grad organiseringen av vitale statlige funksjoner på informasjonsteknologi. Som et resultat har det digitale rom utviklet seg til et domene nært tilknyttet stater politiske, juridiske, økonomiske, sosiale og kulturelle suverenitet. Det har skapt en helt ny arena for intervensjon.

Denne arenaen muliggjør nye, raskere og potensielt mer vidtrekkende former for intervensjon. Cyber-operasjoner som retter seg mot andre stater interne og eksterne forhold er et svært tilgjengelige, effektive og billige alternativ til konvensjonelle måter å utøve tvingende innflytelse. I tillegg kan de være vanskelig å spore, samt medføre betydelig konsekvenser for offerstaten.

¹ Se for eksempel Quincy Wright, *Espionage and the Doctrine of Non-Intervention in Internal Affairs, Essays on Espionage and International Law*, Columbus 1962 s. 4-5.

² Charles G. Fenwick, *Intervention: Individual and Collective*, *American Journal of International Law* Vol. 39(4) 1945 s. 645-663 (s.645).

Statene har hatt vanskelig med å plassere de stadig nye informasjons- og kommunikasjonsteknologiske intervensjonsmulighetene i presise folkerettslige rammer. Denne oppgaven tar mål av seg om å undersøke når det eksisterende intervensjonsforbudet rammer cyber-operasjoner.

1.2 Definisjoner og avgrensning

Opgaven er juridisk-normativ. Fokuset er på jussens anvendelse i det digitale rom. IT-tekniske fagbegrep er derfor søkt forenklet med å bruke overordnede begreper. I det følgende brukes begrepene «det digitale rom» og «cyberspace» om informasjonssystemene og ressursene som er koblet sammen av det globale nettverket av nettverk som inkluderer et enormt antall internettjenesteleverandører.³ En «digital handling» sikter til en handling utført med informasjons- og kommunikasjonsteknologi («ICT»).

Med uttrykket «cyber-operasjon» menes en digital handling rettet mot en annen stats informasjonssystem i det digitale rom. Det presiseres at en grenseoverskridende cyber-operasjon i seg selv ikke er ulovlig etter folkeretten. Slike operasjoner er ulovlig først når de bryter med etablerte folkerettsregler som intervensjonsforbudet. Oppgaven søker å belyse den overordnede problemstillingen ved hjelp av eksempler på cyber-operasjoner, men gir ingen uttømmende oversikt over ulike digitale intervensjonsformer.⁴

I de siterte rettskildene brukes tidvis begrepene «interference» og «intervention» om hverandre. Med mindre det følger av kildene at disse er tiltenkt ulikt meningsinnhold, legges det til grunn at begge begrepene sikter til intervensjon.⁵ Formuleringen «principle of non-intervention» går igjen i rettskildebildet. Intervensjonsforbudet er en materialisering av dette prinsippet om ikke-intervensjon. I fremstillingen brukes begrepet intervensjonsforbudet som samlebegrep på intervensjonsforbudet og prinsippet om ikke-intervensjon.

³ I samsvar med definisjonen i Department of Defense Strategy for Operating in Cyberspace, juli 2011, s. 9, tilgjengelig på <https://csrc.nist.gov/CSRC/media/Projects/ISPAB/documents/DOD-Strategy-for-Operating-in-Cyberspace.pdf> (Desember 2019).

⁴ For en nærmere oversikt over digitale intervensjonsformer som er brukt mot valg se oversikten til EU-prosjektet EU vs Disinfo, ledet av European External Action Service's East StratCom Task Force <https://euvsdisinfo.eu/methods-of-foreign-electoral-interference/>

⁵ Tallinn-maualen 2.0 er en av kildene som skiller på begrepene. Se Michael Schmitt m.fl., *Tallinn Manual 2.0 on the International Law Applicable to Cyber Operations*, Cambridge 2017 kapittel 13.

Formuleringen «stat» knytter seg til det folkerettslige statsbegrepet slik det fremkommer i Montevideo-konvensjonen av 1933.⁶ Avgrensningsspørsmål knyttet til statsbegrepet i sin alminnelighet faller utenfor oppgaven å drøfte. Med «offerstaten» menes staten som innehar informasjonssystemet cyber-operasjonen retter seg mot. «Den intervensjonsstaten» brukes om staten som utfører cyber-operasjonen.

Oppgaven avgrenses oppad mot digital bruk av makt og væpnet angrep.⁷ Et væpnet angrep vil alltid utgjøre bruk av makt og bruk av makt vil alltid utgjøre brudd på intervensjonsforbudet. Væpnet angrep og bruk av makt faller i så måte innenfor intervensjonsforbudet, men reguleres også av andre rettsregler, henholdsvis FN-paktens art. 51 og 2(4).⁸ ICJs praksis tyder på at disse reglene har et *lex specialis*-lignende forhold til intervensjonsforbudet.⁹ Væpnet angrep og bruk av makt omtales derfor hovedsakelig bare der intervensjonsforbudets yttergrense belyses.

Oppgaven avgrenses nedad til digital krenkelse av suverenitet og lovlige innflytelseshandlinger. Digitale handlinger av denne art kvalifiserer ikke til ulovlig intervensjon. Diskusjonen om lovligheten av digital krenkelse av suverenitet omtales for å illustrere intervensjonsforbudets hensyn og nedre grense. En inngående behandling av temaet faller utenfor oppgavens rammer.

Oppgaven omhandler det mellomstatlige intervensjonsforbud. FN-paktens art. 2(7) forbyr FN å intervensjonere i saker innenfor medlemsstatenes hjemlige jurisdiksjon. Regelen er konseptuelt svært lik det mellomstatlige intervensjonsforbudet. Likevel har de to reglene både ulike pliktsubjekt og inngangsvilkår. Særlig vilkåret om at intervensjonen må være av tvingende karakter utgjør en vesentlig forskjell. Intervensjonsforbudet i FN-paktens art. 2(7) og det mellomstatlige intervensjonsforbud må derfor behandles som to selvstendige rettsregler. Førstnevnte faller i utgangspunktet utenfor oppgavens overordnede problemstilling. De to reglene bygger imidlertid i stor grad på samme hensyn. Rettskilder som er egnet til å belyse

⁶ Montevideo Convention on the Rights and Duties of States (1933) art. 1. Konvensjonen anses å gi uttrykk for sedvanerett.

⁷ Det dominerende syn ser ut til å være at cyber-operasjoner kan utgjøre maktbruk og væpnet angrep. Se f.eks. Talinn-manualen 2.0 og Storbritannias erklæring v/Attorney General Jeremy Wright «Cyber and International Law in the 21st Century»: <https://www.gov.uk/government/speeches/cyber-and-international-law-in-the-21st-century> (november 2019).

⁸ Case Concerning Military and Paramilitary Activities In and Against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Judgement, I.C.J. Reports 1986 para 209. (Nicaragua-saken)

⁹ Sean Watts, Low-intensity Cyber Operations and the Principle of Non-intervention, *Baltic Yearbook of International Law Online* 14(1), 2015, s. 137-161, på s. 148. (OBS: Se merknad om sidetall i referanseliste)

hensynene bak artikkel 2(7) kan derfor være av relevans for å belyse det mellomstatlige intervensjonsforbudet.

Brudd på intervensjonsforbudet kan ha diverse folkerettslige konsekvenser, herunder gi offerstaten rett til å agere med visse mottiltak. Av plasshensyn vil jeg imidlertid ikke redegjøre nærmere for de folkerettslige konsekvensene av brudd på intervensjonsforbudet. Cyberoperasjoner realiserer for øvrig en rekke vanskelige bevissspørsmål av ny art.¹⁰ Disse vil ikke berøres i oppgaven.

1.3 Oppgavens metodebruk

Oppgavens problemstilling reiser flere metodiske utfordringer, særlig i tilknytning til anvendelsen av sedvanerett. For å besvare disse spørsmålene er det nødvendig å redegjøre for enkelte metodiske utgangspunkter.

Vedtektene for Den internasjonale domstol («ICJ-vedtektene») artikkel 38 første ledd angir folkerettens rettskilder. Konvensjoner, internasjonal sedvane og alminnelige rettsprinsipper er etter bestemmelsens bokstav a-c de «formelle» kildene; grunnlaget for at en folkerettsregel er rettslig bindende.¹¹ Vedtektenes art. 38 bokstav d gir på sin side uttrykk for subsidiære rettskilder, de «materielle» kildene. Bestemmelsen slår fast at rettsavgjørelser og juridisk teori er relevante støttemomenter i rettsanvendelsen.

De formelle rettskildene konvensjon, sedvanerett og alminnelige rettsprinsipper kan fungerer som rettskildefaktorer i samspill med hverandre.¹² Konvensjoner og alminnelige rettsprinsipper kan av den grunn være relevant for fastleggelsen av en sedvanerettsregel og motsatt.

1.3.1 Nærmere om internasjonal sedvanerett

Det mellomstatlige intervensjonsforbudet er en sedvanerettsregel. Folkerettslig sedvanerett grunner i statspraksis. Etter ICJ-vedtektene art. 38 første ledd bokstav b må to vilkår, gjerne kategorisert som det objektive og det subjektive vilkåret, være innfridd for at det skal være tale om folkerettslig sedvanerett. Det objektive vilkåret innebærer at det må foreligge statspraksis

¹⁰ Oona A. Hathaway og Rebecca Crooto, «The Law of Cyber-Attack», *California Law Review*, Yale 2011, s. 817-886 (s. 843). https://digitalcommons.law.yale.edu/fss_papers/3852/ (Desember 2019)

¹¹ Om skillet mellom formelle og materielle kilder i folkeretten se Morten Ruud, Geir Ulfstein, *Innføring i Folkerett*, Oslo 2018 s. 71.

¹² *Ibid* s. 72.

(«general practice»).¹³ For at det subjektive vilkåret skal være oppfylt, må statspraksisen oppfattes av statene som gjeldende rett («accepted as law»).

De nærmere kriteriene for det objektive vilkåret er klarlagt gjennom ICJ-domstolens praksis. Domstolen slo i Nordsjø-saken fast at for at statspraksis skal kunne gi grunnlag for sedvanerett, må den være «extensive and virtually uniform».¹⁴ Det stilles altså krav til at statspraksisen er utbredt og faktisk konsekvent. Konsistenskravet innebærer ikke at statspraksisen er helt konsistent. Selv jevnlig brudd trenger ikke å hindre en sedvanerettsregels eksistens.¹⁵ I kravet til utstrekning ligger det at praksisen blir fulgt av et visst antall stater. ICJ har formulert et krav om «widespread acceptance».¹⁶ Domstolen har for øvrig oppstilt et krav til at praksisen må følges over tid, selv om det unntaksvis kan dannes sedvanerett «even without the passage of any considerable period of time».¹⁷

Det subjektive vilkåret, gjerne omtalt som statenes *opinio juris*, innebærer at praksisen må være utført basert på en oppfatning om at praksisen er i tråd med gjeldende rett. Vilkaåret innebærer etter sitt innhold ett kronologisk paradoks i at en stat må oppfatte ny praksis som gjeldende rett før den faktisk er det.¹⁸

Stater kan uttrykke sin rettsoppfatning på svært mange måter. Som nevnt kan resolusjoner og konvensjoner være av betydning ved fastleggelsen av sedvane, blant annet ved at de bidrar med å belyse staters rettsoppfatning. Staters handlinger, innlegg i internasjonale organisasjoner og forum, diplomatisk korrespondanse og uttalelser gitt på statens vegne i andre sammenhenger er også relevante momenter.¹⁹ Intern statspraksis, som en stats lovgivning, domstolspraksis eller interne cyber-strategi, er også relevant statspraksis etter ICJ-vedtektenes art. 38 første ledd bokstav b.²⁰ Med en så omfattende kategori av relevante vurderingsmomenter, kan vurderingen

¹³ Ruud (2018) s. 77.

¹⁴ North Sea Continental Shelf (Federal Republic of Germany/Netherlands), proceedings joined with North Sea Continental Shelf (Federal Republic of Germany/Denmark), ICJ Reports 1969 s. 3 (Nordsjø-saken).

¹⁵ Nicaragua-saken para. 186.

¹⁶ *Fisheries Jurisdiction* (United Kingdom v. Iceland), ICJ Rep. 1974 s. 24. (Fiskerijurisdiksjon-saken)

¹⁷ Nordsjø-saken, para. 73.

¹⁸ Ruud (2018) s. 79.

¹⁹ Tom Ruys, «*Armed Attack*» and Article 51 of the UN Charter: *Evolutions in Customary Law and Practice*, Cambridge 2010 s. 31-44

²⁰ Oppenheim's (1992) s. 26.

av sedvanerettens objektive og subjektive side gli over i hverandre.²¹ Omfanget av statspraksis gjør det til en rettskilde det ofte er vanskelig å utlede entydige svar fra.²²

I relasjon til cyber-operasjoner er det en tendens til at stadig flere stater uttrykker sine synspunkter eksplisitt i egne erklæringer og i strategidokumenter. Dedikerte erklæringer gir et klart uttrykk for statens opinio juris. Det samme vil til en viss grad kunne sies om strategidokumenter.²³ For å danne basisen for en sedvanerettsregel må statenes posisjoner oppnå «widespread acceptance».²⁴ I det ligger det at et betydelig antall stater må gi uttrykk for samme syn.²⁵ Selv om cyber-rett eller digital folkerett har vært på den internasjonale dagsordenen i vel 20 år, er det fortsatt en folkerettsdisiplin i etableringsfasen. Statenes opinio juris er på et slikt stadium normative indikasjoner på hva statene anser for gjeldende rett, snarere enn å være deskriptiv for rettstilstanden.²⁶ Foreløpig har trolig ikke mange nok stater gitt eksplisitt uttrykk for sine syn på folkerettens anvendelse i det digitale rom for at det kan utledes en internasjonal sedvanerettsregel fra erklæringene alene. Erklæringene kan likevel være et støttemoment i fastleggelsen av en eventuell sedvanerettsregel, særlig der de bygger på og uttrykker gode rettslige resonneringer.

En sedvanerettsregel har allmenn gyldighet i form av at den er bindende for alle stater.²⁷ I motsetning til traktater og konvensjoner trenger ikke en stat å aktivt slutte seg til sedvanerettsregelen for at den skal være bindende. Unntak må imidlertid antakeligvis gjøres for såkalte persistent objectors.²⁸

1.3.2 Forholdet mellom intervensjonsforbudet som sedvane, i traktat og som prinsipp

Selv om intervensjonsforbudet primært utledes av folkerettslig sedvane, kommer forbudet også til uttrykk i flere internasjonale rettslige instrumenter og traktater, eksempelvis nevnte FN-pakten, Traktaten om Den europeiske unions virkemåte og The Constitutive Act of the African

²¹ Ruud (2018) s. 77.

²² *Ibid* 119.

²³ Ann Väljataga, Tracing Opinio Juris in National Cyber Security Strategy Documents, Tallinn 2018, s. 4.

²⁴ Firkerijurisdiksjon-saken s. 26.

²⁵ Ruud (2018) s. 78.

²⁶ Väljataga (2018), s. 4.

²⁷ Her skiller regional eller lokal sedvanerett seg fra internasjonal sedvanerett, i at den regionale sedvaneretten har regionalt begrenset bindende virkning. Se Ruud (2018) s. 78.

²⁸ Fisheries case (United Kingdom v Norway), 1951, I.C.J.Reports 1951, p 116. (Fiskeri-saken). Den aktuelle rettsregelen ble ansett å være «inapplicable [...] against Norway inasmuch as she has always opposed any attempt to apply it to the Norwegian coast» s. 131.

Union.²⁹ I Nicaragua-saken (punkt 3.2) førte ikke USAAs anførsel om at FN-charteret og andre traktater har konsumert sedvaneretten på området frem. ICJ-domstolen oppstilte en separat og selvstendig rettsregel med grunnlag i sedvaneretten, som ikke endres eller modifiseres av traktater som omhandler intervensjonsforbud.³⁰ Det innebærer at lovligheten av en intervensjon alltid må ses opp mot intervensjonsforbudet forankret i sedvaneretten. Innenfor området for cyber-operasjoner eksisterer ingen slik traktat, men det kan aktualiseres i fremtiden (se punkt 5.3). Et annet moment er at traktater vil kunne være supplerende kilder i fastleggelsen av intervensjonsforbudet som sedvanerettsregel.³¹ Dette gjelder særlig FN-paktens art. 2(4) og 2(7), samt materielle kildene tilknyttet disse traktatbestemmelsene.³²

Flere teoretikere kategoriserer intervensjonsforbudet som et alminnelig rettsprinsipp.³³ Det tilhører sjeldenheten at alminnelige rettsgrunnsetninger blir brukt som materiell kilde, både i saker for ICJ-domstolen og dens forgjenger, Permanent Court of International Justice («PCIJ»)³⁴. Det er heller ingen klar diskrepans mellom innholdet av et intervensjonsforbud som sedvanerettsregel og alminnelig rettsprinsipp. Kategoriseringen har hovedsakelig teoretisk interesse og vil derfor ikke behandles nærmere. I det videre tas det utgangspunkt i intervensjonsforbudet som sedvanerettsregel i samsvar med ICJ-domstolens praksis.

1.3.3 Kort om øvrige rettskilder

Rettspraksis er en subsidiær rettskilde etter ICJ-vedtektenes art. 38 første ledd bokstav d. Etter ICJ-statuttens art. 59 har rettspraksis fra domstolen ikke bindende prejudikatsverdi. I folkeretten identifiserer domstolen gjeldende rett.³⁵ Selv om rettspraksis etter ICJ-vedtektene ikke er en selvstendig rettskilde det kan utledes rettsregler fra, viser domstolens praksis at den ofte vekter sine tidligere avgjørelser og avgjørelser fra folkerettslige voldgiftsdomstoler tungt. En konsistent domstolspraksis er viktig for rettsutviklingen på folkerettens område. ICJ-domstolens praksis vil kunne tjene som autoritativ tolkningspraksis. Den vil ha en sentral plass ved tolkingen av traktater og i vurderingen av om det foreligger en sedvanerettsregel.³⁶

²⁹ Se FN-paktens 2(7), Charter of the Organization of American States Artikkel 3 og 19, Title 1 i Traktaten om Den europeiske unions virkemåte (TFEU) og The Constitutive Act of the African Union Artikkel 4. For mer om intervensjonsforbudet i traktater, se Jamnejad (2009).

³⁰ Nicaragua-saken para. 174-175

³¹ Watts (2015) s. 143.

³² *Ibid* s. 151.

³³ Se for eksempel Ruud (2018) s. 82.

³⁴ *Ibid*.

³⁵ Martin Dixon, *Textbook on International Law*, 7. Utgave, Oxford 2013 s. 45.

³⁶ Ruud (2018) s. 83.

Juridisk teori er en annen subsidiær rettskilde etter ICJ-vedtektenes art. 38 første ledd bokstav d. Selv om juridisk teori er en materiell rettskilde, vil den kunne ha stor gjennomslagskraft i fastsettelsen av folkeretten, særlig der den uttrykker faglig tyngde eller overbevisende argumentasjon.³⁷

En kilde som kan nevnes særskilt i denne sammenheng er Tallinn-manualen og Tallinn-manualen 2.0. Manualene er utformet av en gruppe uavhengige eksperter på initiativ fra NATO. Manualene har som mål å kartlegge hvordan gjeldende folkerett får anvendelse i det digitale rom. Ekspertene bak manualene har tatt sikte på å kartlegge retten de lege lata, og manualene regnes for å gi den mest oppdaterte og omfattende oversikten på området. Manualene har visst seg å være svært innflytelsesrike i at stater i betydelig grad viser til dem. De er likevel ikke uttrykk for bindende rett, bare en deskriptiv tolkning av den. Den kan i så måte bare anvendes som støttemoment i tolkingen av de primære rettskildene på området.

1.3.4 Ett rettspositivistisk perspektiv

I undersøkelsen, forståelsen og beskrivelsen av internasjonal rett er det flere mulige vinklinger, metoder og tilnærminger.³⁸ I det følgende vil det tas utgangspunkt i et rettspositivistisk perspektiv. Oppgaven søker med det å fastlegge rettstilstanden på området de lege lata. En rettspositivistisk tilnærming til folkeretten innebærer at man ser på retten «as a unified system of rules that [...] emanate from state will. This system of rules is an ‘objective’ reality and needs to be distinguished from law ‘as it should be’.»³⁹ Videre innebærer dette at man anser alle internasjonale rettsregler for å hente sin legitimitet fra de formelle rettskildene lov, sedvane eller alminnelige rettsprinsipper.

I oppgavens siste del vil det rettspositivistiske perspektivet forlates til fordel for enkelte vurderinger av rettstilstanden de lege ferenda.

1.4 Fremstillingen videre

Intervensjonsforbudet i det digitale rom aktualiserer regelens forhold til noen av de mest grunnleggende prinsippene i folkeretten, nemlig suverenitetsprinsippet, selvbestemmelsesretten og staters rett til territoriell integritet og politisk autonomi. For å kunne

³⁷ Ruud (2018) s. 83-84.

³⁸ For en omfattende utledning av de mest fremtredende metodiske retningene se Anne-Marie Slaughter og Steven R. Ratner, Symposium on Method in International Law. I: American Journal of International Law, Vol. 93 No. 2 (1999), s. 291-301.

³⁹ Bruno Simma og Andreas L. Paulus, "The Responsibility of Individuals for Human Rights Abuses in Internal Conflicts: A Positivist View," *Studies in Transnational Legal Policy* 36 (2004) s. 26-27.

besvare oppgavens overordnede problemstilling – hvordan det folkerettslige intervensjonsforbudet får anvendelse i det digitale rom – er det nødvendig å redegjøre for dette rettslige bakteppet (punkt 2).

Det alminnelige intervensjonsforbudet utgjør det rettslige grunnlaget for regulering av intervensjon i det digitale rom. Intervensjonsforbudet er regnet som en omstridt regel det er vanskelig å avgrense i praksis.⁴⁰ For å undersøke anvendelsen av intervensjonsforbudet i det digitale rom er det nødvendig å ha en klar oppfatning av rettsregelen i seg selv. Jeg vil derfor først behandle hvordan de sentrale rettskildene utleder det generelle innholdet av intervensjonsforbudet, inngående i punkt 3.

Størstedelen av oppgaven går ut på å undersøke hva som kreves for at en stat skal bryte intervensjonsforbudet i det digitale rom. Dette behandles i punkt 4. Forutsetningen om at det alminnelige intervensjonsforbudet får anvendelse i det digitale rom belyses i punkt 4.1, mens statene som pliktsubjekt drøftes kort i punkt 4.2. For å fastlegge hva som skal til for at en cyberoperasjon utgjør et brudd på intervensjonsforbudet er det nødvendig å sette intervensjonsforbudets generelle hovedkriterier opp mot den digitale virkelighet. Hvordan det sentrale kriteriet om at en intervensjon må rette seg mot en stats interne og eksterne virksomhet er behandlet i punkt 4.3. Hvordan hovedelementet om tvang skal forstås i det digitale rom er temaet i 4.4.

Avslutningsvis, i punkt 5, vil jeg gjøre enkelte vurderinger av rettstilstanden for det mellomstatlige intervensjonsforbudet i det digitale rom.

2 Grunnleggende rettslige utgangspunkter

Intervensjonsforbudet er et utslag av flere folkerettslige grunnprinsipper. I Oppenheim's blir rettsregelen beskrevet som 'a corollary of every state's right to sovereignty, territorial integrity and political independence'.⁴¹

I det følgende vil jeg peke på de viktigste folkerettslige regler og prinsipper som til sammen danner det rettslige bakteppet for intervensjonsforbudet.

⁴⁰ Ruud (2018) s. 198.

⁴¹ Oppenheim's (1992) s. 434.

2.1 Statssuverenitet

Suverenitetsprinsippet er et grunnleggende rettsprinsipp som står helt sentralt i folkeretten. Suverenitetsprinsippet er et overordnet premiss for store deler av den mellomstatlige rettssfæren. Svært mange folkerettslige prinsipper og regler bygger på prinsippet.⁴²

FN-pakten art. 2(1) slår fast at FN «is based on the principle of the sovereign equality of all its Members.» Bestemmelsen kodifiserer prinsippet to hovedtrekk; «sovereign equality», at alle stater er likestilte og suverene.

Suverenitetsprinsippet likestillingsside innebærer en rettslig likestilling av alle stater.⁴³ Et krav om reell politisk og økonomisk likestilling mellom stater utledes imidlertid ikke av suverenitetsprinsippet. Intervensjon innebærer at den intervenserende stat oppnår en bedre posisjon, mens offerstatens posisjon svekkes. Intervensjon flytter med det likevekten mellom stater i favør den intervenserende stat, på en måte som bryter med statssuverenitetens likestillingsside.⁴⁴

At en stat er suveren innebærer at staten har en rekke suverene rettigheter som ikke kan innskrenkes av andre stater. Staten har blant annet enerett til å utøve jurisdiksjon og utnytte ressurser på eget territorium. I den forlengelse har staten rett til å ikke underlegges jurisdiksjon fra andre stater eller utnyttes territorielt av andre stater. Staten har også rett til å forby andre stater å utøve aktivitet på sitt territorium.⁴⁵ I kraft av sin suverenitet kan en stat gjennom internasjonale avtaler også gi avkall på enkelte suverene rettigheter.

ICJ påpekte sammenhengen mellom statssuverenitet og intervensjonsforbudet i Nicaragua-saken. Domstolen slår fast at «the principle of respect for State sovereignty [...] is [...] closely linked with the principles of the prohibition of the use of force and non-intervention.»⁴⁶

⁴² Prinsippet fulle innhold er av den grunn «difficult to pin down with full determinacy.» Se Samantha Besson, Sovereignty, Max Planck Encyclopedia of Public International Law, elektronisk utgave på Oxford Public International Law, avsnitt 2 og 150:

<https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1472?rskey=fe34cP&result=1&prd=MPIL> (Oktober 2019)

⁴³ Antonio Cassese, *International Law*, andre utgave, Oxford 2005 s. 52-53.

⁴⁴ Edwin De Witt Dickinson, *Equality of States in International Law*, Cambridge (1920) s. 260

⁴⁵ Cassese (2005) s. 49-52

⁴⁶ Nicaragua-saken para. 212.

Intervensjonsforbudet skal beskytte det statene etter suverenitetsprinsippet står fritt til å bestemme.⁴⁷

Diskusjonen om folkerettens anvendelse på det digitale rom har gitt nytt liv til diskusjonen om suverenitetsprinsippet er en rettsregel. Her råder to ulike tilnærminger. Den ene er at suverenitetsprinsippet utelukkende er et prinsipp man utleder andre rettsregler av. Den andre er at prinsippet i tillegg i seg selv er en rettsregel som kan brytes i det digitale rom. Spørsmålet behandles nærmere i punkt 4.4.10.

2.2 Territoriell integritet og politisk uavhengighet

Konseptene territoriell integritet og politisk uavhengighet er to kjerneelementer ved en suveren stat.⁴⁸

Territoriell integritet viser til en stats territoriale «enhet» eller «helhet»;⁴⁹ statsens rettslige kompetanse til å forvalte og råde over sitt eget territorium uten innblanding fra andre stater. Som folkerettslig norm beskytter den staters territoriale rammeverk. Konseptet om territoriell integritet omhandler hovedsakelig en stats landområder, tilhørende sjøterritorium, luftrom og havbunn.⁵⁰ Flere stater har lagt til grunn at deres suverenitet omfatter digital infrastruktur innen sitt territorium.⁵¹ I hvilken utstrekning den territoriale integritet strekker seg til det digitale rom behandles i punkt 4.3.3.

Politisk uavhengighet sikter til en stats kompetanse til å styre over eget territorium uten ekstern innblanding. Det innebærer autonome statsinstitusjoner, frihet til å foreta uavhengige politiske avgjørelser, utforming av politikk og retten til å bestemme over saker som angår statens interne og eksterne interesser.⁵²

⁴⁷ Nicaragua-saken para. 205.

⁴⁸ Se Montevideo-konvensjonen art. 1.

⁴⁹ Samuel K. N. Blay, Territorial Integrity and Political Independence, Max Planck Encyclopedia of Public International Law, elektronisk utgave på Oxford Public International Law, avsnitt 1: <https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e11116#law-9780199231690-e11116-div1-3> (November 2019).

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ Se for eksempel Frankrikes erklæring International Law Applied to Operations in Cyberspace / Droit International Appliqué aux Opérations Dans le Cyberspace, punkt 1.1.1.

⁵² Blay Territorial Integrity and Political Independence (2010), avsnitt 1.

De to konseptene sett i sammenheng anses å utgjøre grunnlaget for den suverene stat.⁵³ De utgjør basisen for å bli anerkjent som suveren stat av det internasjonale samfunn.⁵⁴ Videre legitimerer de en stats enerådende bruk av et statsterritorium uten ytre innblanding, samt statenes rett til å ta avgjørelser over sitt territorium. De to hensynene må likevel holdes adskilt. En stat kan krenke en stats territorielle suverenitet uten at den politiske integriteten er krenket, og motsatt.⁵⁵

Intervensjonsforbudets tilknytning til statenes territorielle integritet og politiske uavhengighet kommer blant annet til uttrykk i Friendly Relations Declaration.⁵⁶ I fortalen uttrykkes forbudet som en plikt til å avstå fra «any [...] form of coercion aimed against the political independence or territorial integrity of any other State.»

2.3 Selvbestemmelsesretten

Selvbestemmelsesretten fremgår av FN-paktens art. 1(2), samt FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter art. 1.⁵⁷ Konvensjonen slår i art. 1(1) fast at «[a]ll peoples have the right of self-determination. By virtue of that right they freely determine their political status and freely pursue their economic, social and cultural development.»

Selvbestemmelse er forstått som retten til «authentic self-government, that is, the right for a people really and freely to choose its own political and economic regime».⁵⁸

Selvbestemmelsesretten er et selvstendig prinsipp. Det henger også nært sammen med suverenitetsprinsippet og overlapper dels med konseptene territoriell integritet og politisk uavhengighet. Statenes selvbestemmelsesrett er en forutsetning for at stater skal være suverene og likestilte. Sammenhengen med intervensjonsforbudet er blant annet uttrykt i retningslinjene til SP-konvensjonen. FNs Menneskerettskomite uttalte i en generell kommentar til

⁵³ *Ibid*

⁵⁴ Både Ruud (2018) og Oppenheim's (1992) opererer med fire grunnkriterier (territorium, befolkning/autoritet over befolkning, indre og ytre selvbestemmelsesrett, se hhv. Ruud (2018) s. 120 flg. og Oppenheim's (1992) s. 382 flg. De fire grunnkriteriene kan alle innfortolkes i konseptene territoriell integritet og politisk uavhengighet.

⁵⁵ Marcelo Kohen, *The Principle of Non-Intervention 25 Years after the Nicaragua Judgment*, *Leiden Journal of International Law* 25 (2012), s. 157–164, s. 159.

⁵⁶ Se punkt 3.1.1.

⁵⁷ International Covenant on Civil and Political Rights, New York, 16. desember 1966. (SP-konvensjonen).

⁵⁸ Antonio Cassese, *Self-Determination of Peoples*, 1. utgave, Cambridge 1995, s. 101.

konvensjonens artikkel 1 at «states must refrain from interfering in the internal affairs of other States and thereby adversely affecting the exercise of the right to self-determination.»⁵⁹

2.4 Forholdet til FN-pakten

I ovennevnte uttalelse fra FNs menneskerettskomite er det forutsatt at et brudd på intervensjonsforbudet bryter med en stats plikter etter FN-pakten. Brudd på intervensjonsforbudet bryter etter Friendly Relations med paktens «spirit and letter».⁶⁰ Det mellomstatlige intervensjonsforbudet følger imidlertid ikke eksplisitt av FN-pakten. Det har likhetstrekk med både FN-paktens art. 2(4) om forbud mot bruk av makt og art. 2(7).⁶¹ Selv om ikke intervensjonsforbudet fremgår eksplisitt av FN-pakten, er det implisitt gjennomgående i dens formål og prinsipper etter paktens første kapittel.⁶² Rettskilder tilknyttet FN-pakten, især art. 2(4) og 2(7), kan derfor være av relevans for å belyse det mellomstatlige intervensjonsforbudet.⁶³ FN-pakten er likevel ikke en formell rettskilde til det mellomstatlige intervensjonsforbudet.⁶⁴

3 Generelt om intervensjonsforbudet

Det rettslige grunnlaget for det mellomstatlige intervensjonsforbudet er som nevnt internasjonal sedvanerett.⁶⁵

Intervensjonsforbudet kan utledes direkte av suverenitetsprinsippet.⁶⁶ ICJ har formulert at intervensjonsforbudet speiler «[the] right of every sovereign State to conduct its affairs without outside interference.»⁶⁷ Forbudet skal som nevnt ivareta fundamentale sider ved en suveren stat, herunder statens territorielle integritet, politiske uavhengighet og selvbestemmelsesrett. Intervensjonsforbudet er derfor en av folkerettens mest grunnleggende regler.

⁵⁹ Report of the Human Rights Committee, UN Doc. A/39/40 1984, s. 142-143, General Comment 12, avsnitt 6.

⁶⁰ Friendly Relations Declaration, General Part, third principle.

⁶¹ Vincent (1974) s. 234.

⁶² *Ibid* s. 236.

⁶³ Watts (2015) s. 151.

⁶⁴ *Ibid* s. 143.

⁶⁵ Nicaragua-saken para. 202. Intervensjonsforbudet er «part and parcel of customary international law.»

⁶⁶ James Crawford, *Brownlie's Principles of International Law*, åttende utgave, Oxford 2012, s. 447.

⁶⁷ Nicaragua-saken para. 202.

3.1 Intervensjonsforbudet etter statspraksis og opinio juris

Statspraksis rundt intervensjonsforbudet er inkonsistent og regelen har vært gjenstand for mange brudd.⁶⁸ ICJ-domstolen har imidlertid ikke ansett brudd på intervensjonsforbudet for å ha skadet rettsregelens posisjon eller integritet.⁶⁹

Langt fra alle stater har drevet eller vært offer for intervensjon. Staters utsagn er av den grunn av vesentlig betydning. Intervensjonsforbudet har siden andre verdenskrig hatt bred uttalt tilslutning fra statene.⁷⁰ FNs Generalforsamling hadde vanskelig for å klarlegge det rettslige innholdet, men var tidlig enig om regelens viktighet.⁷¹ Statene referer fortsatt stadig til prinsippet, eksempelvis i sine uttalelser om folkeretten i det digitale rom.⁷²

3.1.1 Friendly Relations

I tilknytning til intervensjonsspørsmålet har ICJ slått fast at FNs Generalforsamlingens resolusjon 2625 Declaration on the Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States («Friendly Relations») er en kodifisering av sedvaneretten.⁷³ Resolusjonen ble vedtatt av Generalforsamlingen ved konsensus.⁷⁴ Resolusjonen anses i alle fall delvis å gi uttrykk for statenes opinio juris.⁷⁵

Under resolusjonens tredje prinsipp, «the principle concerning the duty not to intervene», slås det fast at «[n]o State or group of States has the right to intervene, directly or indirectly, for any reason whatever, in the internal or external affairs of any other State.» Ordlyden angir hovedregelen om at ingen stat har rett til å intervenere direkte eller indirekte i andre staters interne eller eksterne affærer eller forhold. Samtidig må formuleringen «for any reason whatever» tolkes innskrenkende. Det er unntak fra intervensjonsforbudet (se punkt 3.5).

⁶⁸ En amerikansk studie indikerer at USA og Russland til sammen utførte intervensjon i andre staters valg 117 ganger mellom 1946 og 2000. Se Levin, D. H. (2019). Partisan electoral interventions by the great powers: Introducing the PEIG Dataset. *Conflict Management and Peace Science*, 36(1), 88–106. <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0738894216661190>

⁶⁹ Nicaragua-saken para. 186.

⁷⁰ Wright (1962) s. 3-4

⁷¹ Vincent (1974) s. 243.

⁷² Se for eksempel UN doc A/69/723 Letter dated 9 January 2015 from the Permanent Representatives of China, Kazakhstan, Kyrgyzstan, the Russian Federation, Tajikistan and Uzbekistan to the United Nations addressed to the Secretary-General.

⁷³ Nicaragua-saken para. 264. ICJ «has pointed to the customary content of *certain provisions*» (min kursivering).

⁷⁴ Vincent (1974) s. 242.

⁷⁵ Nicaragua-saken para 264.

Resolusjonen slår videre fast at alle former for intervensjon er forbudt.⁷⁶ Ethvert virkemiddel rammes av forbudet dersom det brukes «to coerce another State in order to obtain from it the subordination of the exercise of its sovereign rights». Tvingen må altså undertrykke utøvelsen av en stats suverene rettigheter.

Etter resolusjonen må intervensjonstvingen videre utøves «to secure from it advantages of any kind.» Formuleringen antyder et krav om at tvangsbruken må gi den intervenerende stat en fordel. Fordelskravet er ikke viet plass i rettspraksis om intervensjon og sparsommelig behandlet i teorien. Det kan skyldes at man gjennom rettsutviklingen har gått bort fra fordelskravet. En annen grunn kan være at kravet er så relativt at det sjelden kommer på spissen. Når en stat beslutter å utøve intervensjon er det praktisk utenkelig at intervensjonen ikke er motivert av å oppnå en fordel. Ofte vil virkningen av en intervensjon være skadende for offerstaten, uten at den intervenerende stat har oppnådd en klar vinning. Intervensjonens negative virkning på offerstaten vil likevel gjerne utgjøre en strategisk fordel for den intervenerende stat. En slik strategisk fordel må også kunne innfri et krav til fordel.

Resolusjonen erklærer selv at «[t]he principles of the Charter which are embodied in this Declaration constitute basic principles of international law, and consequently appeals to all States.»⁷⁷ Resolusjonens ordlyd er gjennomgående vag. Resolusjonsteksten går langt i å skissere et intervensjonsforbud som favner vidt, og kanskje videre enn det er grunnlag for i moderne statspraksis. Det er verdt å merke seg at resolusjonen eksempelvis ikke åpner for unntak. Avvikene kan skyldes at resolusjonen var for ambisiøs i vedtakelsen, den etterfølgende rettsutviklingen eller begge deler. Det er uansett derfor nødvendig å tolke resolusjonsteksten opp mot det øvrige rettskildelandskapet for å fastlegge intervensjonsforbudets innhold.

3.1.2 Intervensjonsforbudet i øvrige folkerettslige instrumenter

FN har referert til intervensjonsforbudet i flere andre resolusjoner.⁷⁸ Friendly Relations er den eneste opphøyd av ICJ som en kodifisering av sedvaneretten. I folkerettskomisjonens «Declaration on the Rights and Duties of States» art. 3 blir intervensjonsforbudet formulert som

⁷⁶ The Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations, adopted by the General Assembly on 24 October 1970 (resolution 26/25 (XXV)), General Part, third principle. Se også resolusjonens preamble.

⁷⁷ Friendly Relations, General Part, third principle

⁷⁸ Se for eksempel Declaration on the Inadmissibility of Intervention in the Domestic Affairs of States and the Protection of Their Independence and Sovereignty (1965) og Declaration on the Inadmissibility of Intervention and Interference in the Internal Affairs of States (1981).

«the duty to refrain from intervention in the internal or external affairs of any other State.» Heller ikke dette dokumentet er regnet som kodifisering av sedvane, men kan ha betydning som materiell rettskilde.⁷⁹

Montevideo-konvensjonen fra 1933 regnes for å gi et tidlig, regionalt forankret uttrykk for intervensjonsforbudet og er brukt av ICJ til støtte for rettsregelen.⁸⁰ Det regionale instrumentet «Helsinki Final Act of the Conference on Security and Co-operation in Europe» fra 1975 utgjør en kodifisering av sedvaneretten etter ICJ.⁸¹ Erklæringens Principle VI er svært lik Friendly Relations tredje prinsipp i sin utforming og ordlyd.⁸²

3.2 Tvingende intervensjon mot staters interne og eksterne virksomhet – Nicaragua-saken

Den mest sentrale rettsavgjørelsen fra ICJ om intervensjonsforbudet er Nicaragua-saken.⁸³ Domstolen vurderte om USA begikk ulovlig intervensjon ved å støtte de nicaraguanske opprørsgruppene *Contras*. Gruppene hadde som mål å avsette den sittende sosialistiske regjeringen i Nicaragua. USA støttet *Contras* med bevæpning, militær trening, rådgiving og økonomisk støtte. Domstolen behandlet også spørsmålet om støtten utgjorde ulovlig bruk av makt og krenket suverenitetsprinsippet.

Med dissens 12-3 kom ICJ-domstolen frem til at USA hadde brutt intervensjonsforbudet «by training, arming, equipping, financing and supplying the *contra* forces or otherwise encouraging, supporting and aiding military and paramilitary activities in and against Nicaragua».⁸⁴ ICJ begrenset seg til å behandle sidene av intervensjonsforbudet som var av betydning for spørsmålet i saken. Med utgangspunkt i Friendly Relations oppstilte domstolen kriterier for at en intervensjon skal være ulovlig etter intervensjonsforbudet. For det første slo domstolen fast at en ulovlig intervensjon må rette seg mot en stats interne eller eksterne anliggende:

⁷⁹ A/RES/596(VI). Generalforsamlingen utsatte vurderingen av folkerettskommisjonens utkast «until a sufficient number of States have transmitted their comments and suggestions, and in any case to undertake consideration as soon as a majority of the Member States have transmitted such replies.» Mer om dette i Watts (2015) s. 155.

⁸⁰ Montevideo Convention on Rights and Duties of States (1933). Blant annet referert til av ICJ i Nicaragua-saken para. 204.

⁸¹ Nicaragua-saken para. 264.

⁸² Jamnejad (2009) s. 355.

⁸³ Case Concerning Military and Paramilitary Activities In and Against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Judgement, I.C.J. Reports 1986 (Nicaragua-saken).

⁸⁴ Nicaragua-saken decision (3)

«all States or groups of States to intervene directly or indirectly in internal or external affairs of other States. A prohibited intervention must accordingly be one bearing on matters in which each State is permitted, by the principle of State sovereignty to decide freely.»⁸⁵

For det andre slo domstolen fast at intervensjon er ulovlig når den intervenserende stat:

«uses methods of coercion in regard to such choices, which must remain free ones.»⁸⁶

Domstolen uttaler at «[t]he element of coercion [...] defines, and indeed forms the very essence of, prohibited intervention». Tvangselementet er altså etter dommen definerende for ulovlig intervensjon og ligger i kjernen av intervensjonsforbudet.

I vurderingen tok domstolen videre for seg de ulike metodene USA hadde brukt for å støtte Contras. Domstolen viste til at væpning og opptrening av opprørsgruppen var et så alvorlig tilfelle av intervensjon at det tilsvarte «the threat or use of force against Nicaragua». Finansieringen av Contras falt nedenfor terskelen for ulovlig maktbruk, men var likevel «undoubtedly an act of intervention in the internal affairs of Nicaragua».⁸⁷ Domstolen visste også til at USA hadde som intensjon «to coerce the Government of Nicaragua in respect of matters in which each State is permitted, by the principle of State sovereignty, to decide freely.»⁸⁸

Dommen angir de to hovedelementene ved en ulovlig intervensjon. Det første elementet sier at intervensjonen direkte eller indirekte må rette seg mot en stats interne eller eksterne anliggende. Det andre kriteriet sier at det må være et element av tvang. Dommen indikerer også skillet mellom intervensjon og bruk av makt.

Domsslutningen har blitt kritisert for å være uttrykk for ensidig argumentasjon som følge av at USA trakk seg fra prosessen.⁸⁹ USA blokkerte også gjennomføringen av dommen i sikkerhetsrådet slik at dommen ikke fikk den virkningen for partene domstolen hadde tenkt.

⁸⁵ *Ibid* para. 205

⁸⁶ Nicaragua-saken para. 205.

⁸⁷ *Ibid* para. 228.

⁸⁸ *Ibid* para. 231.

⁸⁹ Se for eksempel Anthony D'Amato, *There Is No Norm of Intervention or Non-intervention in International Law*, *International Legal Theory* 33 (2001).

Likevel er det gjennom etterfølgende rettspraksis og juridisk teori tydelig at kriteriene domstolen oppstiller, vektas betydelig i fastleggelsen av intervensjonsforbudets rettslige innhold.

3.3 Videreføring av intervensjonskriteriene - D.R.C. v. Uganda

ICJ behandlet intervensjonsspørsmålet på ny i *Armed Activities on the Territory of the Congo* («DRC v. Uganda»). Saken gjaldt Ugandas militære aktiviteter på kongolesisk territorium, herunder okkupasjon av provinsen Ituri og militær, logistisk og økonomisk støtte til ikke-statlige aktører i Kongo.

ICJ kom med dissens 16-1 til at Uganda hadde brutt intervensjonsforbudet.⁹⁰ Domstolen la til grunn samme syn som i Nicaragua-saken. Den fremholdt formuleringen fra Nicaragua-saken; at intervensjonsforbudet forbyr en stat «to intervene, directly or indirectly, with or without armed force, in support of an internal opposition in another State.»⁹¹

Domstolen viste til at Ugandas krenkelse av DRCs suverenitet og territorielle integritet svarte til ulovlig intervensjon.⁹² At ICJ la kriteriene fra Nicaragua-saken til grunn i DRC v. Uganda tyder på at rettsutviklingen ikke har forlatt sedvanerettsregelen formulert i Nicaragua-saken.

3.4 Intervensjonsforbudet i lys av bakenforliggende rettsprinsipp og hensyn

Som nevnt kan de formelle rettskildene konvensjon, sedvanerett og alminnelige rettsprinsipper fungere som rettskildefaktorer i samspill med hverandre.⁹³ I det følgende gjøres det rede for hvordan intervensjonsforbudets innhold kan belyses av de alminnelige rettsprinsippene regelen er et utslag av samt hensynene intervensjonsforbudet skal beskytte.⁹⁴

3.4.1 ICJs anvendelse av Intervensjonsforbudets bakenforliggende rettsprinsipp i Corfu Channel-saken

Corfu Channel-saken var ICJs første sak noensinne. Saken stod for domstolen før intervensjonsforbudet ble formulert slik det i dag fremstår etter *Friendly Relations* og Nicaragua-saken.⁹⁵ Domstolens drøftelse på spørsmålet om Storbritannia hadde krenket

⁹⁰ *Armed Activities on the Territory of the Congo* (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Judgment, I.C.J. Reports 2005, p. 168 («DRC v. Uganda»). Decision (1).

⁹¹ D.R.C. v. Uganda para. 164 jf. Nicaragua-saken para. 205.

⁹² *Ibid* para. 164.

⁹³ *Ibid* s. 72.

⁹⁴ Om innholdet av disse bakenforliggende prinsippene, se punkt 2.

⁹⁵ Mer om utviklingen av intervensjonsforbudet i FN under etterkrigstiden i Vincent (1974) kapittel 7.

Albanias suverenitet, bidrar likevel til å avklare hvordan de alminnelige rettsprinsippene og hensynene bak regelen er relevant i vurderingen for om det foreligger brudd på intervensjonsforbudet.

Saken omhandlet flere spørsmål etter en serie hendelser med britiske skip i albansk territorialfarvann. 22. oktober 1946 led to skip i den britiske marinen betydelige materielle skader etter å ha seilt på miner i Albansk territorialfarvann i Korfukanalen. 44 mennesker mistet livet i eksplosjonene. Etter hendelsen iverksatte Storbritannia «Operation Retail», som innebar å rydde miner i Albanias territorialfarvann uten tillatelse fra Albania.

Domstolen kom enstemmig til at Storbritannia hadde krenket Albanias suverenitet.⁹⁶ Storbritannias anførsel om å ha en rett til å sikre bevis i saken med grunnlag i «a new and special application of the theory of intervention» kunne ikke føre frem.⁹⁷ ICJ anså en slik intervensjonsrett for å være en «manifestation of a policy of force, such as has, in the past, given rise to most serious abuses and such as cannot [...] find a place in international law.» Intervensjon var i følge domstolen «perhaps [...] less admissible» når sakens natur gjør at intervensjonsmuligheten er reservert mektige stater. Etter domstolen mening kunne en slik anvendelse av intervensjonsforbudet «easily lead to perverting the administration of international justice itself.»

Videre anførte Storbritannia at «Operation Retail» var lovlig på grunnlag av retten til selvforsvar og selvhjelp. Anførselen førte ikke frem. Domstolen uttalte i den sammenheng at «respect for territorial sovereignty is an essential foundation of international relations.»⁹⁸ Sitatet har senere blitt satt i sammenheng med beskyttelsen av territoriell integritet og politisk autonomi etter intervensjonsforbudet.⁹⁹

Dommen sier mye om hvilke hensyn som gjør seg gjeldende i vurderingen av om det har foregått en ulovlig intervensjon. At intervensjon ikke kan tillates på en måte som «might easily lead to perverting the administration of international justice itself» tilsier at intervensjonsforbudet skal ivareta internasjonal stabilitet og rettferdighet. Likestilling mellom

⁹⁶ Corfu Channel (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. People's Republic of Albania) .C.J. Reports 1949, s. 36.

⁹⁷ Corfu Channel (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. People's Republic of Albania) .C.J. Reports 1949, s. 35.

⁹⁸ *Ibid* s. 35.

⁹⁹ Nicaragua-saken para. 202

statene ga seg utslag i at en rett til intervensjon som i realiteten er reservert de mektigste statene ikke kunne innfortolkes. Formuleringen «less admissible» tyder på at ressursforskjeller mellom stater er en faktor som kan gjøre intervensjon mindre akseptabel. Ordlyden «less admissible» åpner også for at lovligheten av en intervensjon beror på en bredere, mindre kategorisk vurdering enn det som fremgår eksplisitt av ulike formuleringer av intervensjonsforbudet.

3.4.2 Balansen mellom ivaretagelsen av fred, suverenitet og en effektiv internasjonal samhandling

For å redegjøre for intervensjonsforbudets innhold må intervensjonsvurderingens balansering av ulike hensyn undersøkes nærmere.

I fortalen til Friendly Relations slås det fast at statenes plikt til å avstå fra intervensjon er en «essential condition» for at nasjoner kan leve i fred.¹⁰⁰ At intervensjonsforbudet er en forutsetning for fred er også lagt til grunn i teorien.¹⁰¹

På den andre siden må intervensjonsforbudet forholde seg til statenes samhandling. Tidligere ICJ-president Rosalyn Higgins formulerte det slik:

«The purpose of the international law doctrine of intervention is [...] to provide an acceptable balance between the sovereign equality and independence of states on the one hand and the reality of an interdependent world and the international law commitment to human dignity on the other.»¹⁰²

Intervensjonsforbudet må ta høyde for en verden bestående av gjensidig avhengige stater. Det kan følgelig ikke fungere for isolerende. Selv de mest lukkede diktaturer er avhengig av samhandling med andre stater, og intervensjonsforbudet må fungere på en måte som fasiliterer internasjonal samhandling under terskelen for intervensjon. Forbudet må også ta høyde for folkerettens forpliktelser til menneskeverd.

3.5 Unntak fra intervensjonsforbudet

På grunn av intervensjonsforbudets sentrale posisjon i folkeretten og de sentrale hensynene forbudet skal ivareta, er terskelen for å gjøre unntak fra rettsregelen høy.

¹⁰⁰ Friendly Relations, Preamble.

¹⁰¹ Se Watts (2015) s. 137.

¹⁰² Rosalyn Higgins, *Intervention and International law* i Hedley Bull m.fl., *Intervention in World Politics*, 1. utgave, Oxford 1984 s. 30.

Betegnende er ICJ-domstolens uttalelser fra Corfu Channel-saken. På tross av «the Albanian Government's complete failure to carry out its duties after the explosions, and the dilatory nature of its diplomatic notes» kunne ikke ICJ-domstolen godta en rett til intervensjon.¹⁰³ Albanias fremtreden var riktignok formildende omstendigheter ved Storbritannias krenkelse av albansk suverenitet. Det fremstår som noe uklart, men antagelig ville dette også svart til ulovlig intervensjon etter dagens rettslige standard av intervensjonsforbudet.

Stater har på relativt generelle grunnlag anført en rett til intervensjon. ICJ har avvist en slik generell rett. Den har likevel anerkjent at selv om intervensjonsforbudet har en sentral posisjon i folkeretten, fins det særskilte unntak som legitimerer intervensjon.¹⁰⁴ De fleste unntakene forutsetter i utgangspunktet at den intervensjonsstat har benyttet seg av alle ikke-tvingende alternativer som diplomati, forhandling, mekling og tvisteløsning.¹⁰⁵

3.5.1 Samtykke

En stat kan i henhold til suverenitetsprinsippet samtykke til en fremmed stats intervensjon. Intervensjon etter samtykke krenker ikke statens suverenitet siden staten selv har gitt tillatelse i kraft av sin frie vilje. Elementet av tvang er også fraværende. Samtykket må være uttrykkelig avgitt av noen med kompetanse til å gi det. Det er bare det sittende statsstyret som kan gi samtykke til intervensjon. En opposisjonsgruppe kan ikke samtykke til intervensjon da dette vil resultere i at forbudet mister «it's effectiveness as a principle of law.»¹⁰⁶ Et samtykke til maktbruk kan tilbakekalles eller modifiseres etter at det er gitt.¹⁰⁷

3.5.2 Resolusjon fra FNs sikkerhetsråd

Et annet unntak er resolusjon fra FNs Sikkerhetsråd. Sikkerhetsrådet «may decide what measures not involving the use of armed force are to be employed to give effect to its decisions, and it may call upon the Members of the United Nations to apply such measures» jf. FN-charteret art. 41 jf. art. 39. Slike «measures» vil etter sin natur gjerne føre til intervensjon.

3.5.3 Selvforsvar og mottiltak

FN-pakten artikkel 51 er en kodifisering av selvforsvarsretten. Bestemmelsen slår fast «the inherent right of individual or collective self-defence if an armed attack occurs against a

¹⁰³Corfu Channel-saken, s. 35.

¹⁰⁴Nicaragua-saken para. 246

¹⁰⁵Watts (2015) s. 159.

¹⁰⁶Nicaragua-saken para. 246

¹⁰⁷DRC v. Uganda, para. 42 flg. Se særlig para. 51.

Member of the United Nations.» Det stilles strenge vilkår for adgangen og gjennomføringen av selvforsvar. Den forsvarende part må for det første være utsatt for et «væpnet angrep». Videre foreligger det vilkår om at et selvforsvar skal være proporsjonalt, nødvendig og i nærhet i tid til angrepet. Dersom vilkårene for selvforsvar foreligger kan det legitimere både væpnet (mot)angrep, maktbruk og intervensjon under terskelen for bruk av makt. Bare et «væpnet angrep» utløser retten til kollektivt selvforsvar. Kollektivt selvforsvar kan legitimere en tredjestats brudd på intervensjonsforbudet.¹⁰⁸

Et unntak som har visse fellestrekk med selvforsvarsretten er reglene om mottiltak. Reglene om mottiltak følger av sedvanerett.¹⁰⁹ Forskjellen er en lavere terskel for at inngangsvilkårene for mottiltak skal foreligge. I samsvar med proporsjonalitetsprinsippet rettferdiggjør mottiltak da også en mindre inngrepende intervensjon enn selvforsvarsretten.

3.5.4 Øvrige unntak

I tillegg til de mer generelt utformede unntakene ovenfor, nevnes spesielle regelsett som humanitær intervensjon og responsibility to protect-doktrinen som mulige unntak. En nærmere utledning av disse gjøres ikke innenfor oppgavens rammer.

3.6 Delkonklusjon og vurdering

Det kan etter dette konkluderes med at det sedvanerettslige intervensjonsforbudet består av to hovedelementer:

- I) Intervensjonen må, direkte eller indirekte, være rettet mot en stats interne eller eksterne forhold, slik dette følger av suverenitetsprinsippet.
- II) Intervensjonen må utgjøre tvang i intervensjonsforbudets forstand.

Hovedelementene gir imidlertid et forenklet bilde av intervensjonsforbudet. I punkt 4 vil intervensjonsforbudets anvendelse på cyber-operasjoner undersøkes. Det krever at innholdet av de to hovedelementene nyanseres. Det er i den sammenheng grunn til å ha med Higgins betraktninger om intervensjon som bakteppe:

¹⁰⁸ Nicaragua-saken para. 249.

¹⁰⁹ Mottiltaksreglene, slik de fremgår av merknadene til FNs folkerettskommisjons utkast om reglene om statsansvar, anses å være et dekkende uttrykk for sedvaneretten på området. Utkastet ble vedtatt av FN Generalforsamling i Resolution No. A/RES/56/83, 28 January 2002, del 3, kapittel II, punkt 3. https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/56/83

«One cannot simply indicate a particular point along the spectrum and assert that everything from there onwards is an unlawful intervention and everything prior to that point is a tolerable interference.»¹¹⁰

Der hovedelementene kan gi inntrykk av at rettsregelen er bygd opp av absolutte vilkår, indikerer Higgins betraktninger at vurderingen av ulovlig intervensjon er en mer kompleks helhetsvurdering. Higgins formulerte intervensjon som et spektrum av handlinger, fra «the notion of any interference at all in the state's affairs at the one end, to the concept of military intervention at the other.»¹¹¹ Betrakningen illustrerer intervensjonsforbudets nyanserte natur. Dette spektrumet er imidlertid ikke lineært: «[N]ot every maximalist intervention is unlawful and not every minimalist intrusion is lawful.»¹¹² Intervensjonsforbudet forutsetter med andre ord en helhetsvurdering av mer enn bare intervensjonens intensitet.

4 Intervensjonsforbudets anvendelse i det digitale rom

Spørsmålet i det følgende er om intervensjonsforbudet får anvendelse i det digitale rom, og videre hva som kreves for at en cyber-operasjon skal utgjøre brudd på intervensjonsforbudet.

4.1 Gjelder det alminnelige intervensjonsforbudet i det digitale rom?

En forutsetning for at en cyber-operasjon skal kunne utgjøre et brudd på intervensjonsforbudet, er at det alminnelige intervensjonsforbudet får anvendelse i det digitale rom. Siden etableringen av internett har det rådet flere ulike tilnærminger til spørsmålet om internasjonal rett får anvendelse i det digitale rom.¹¹³

Intervensjonsforbudets anvendelse i det digitale rom har fått utbredt fotfeste i statenes opinio juris. Både individuelt og i grupper har et betydelig antall stater erklært at folkerettslige prinsipper gjelder i det digitale rom.¹¹⁴ 75 stater har stilt seg bak det franske initiativet Paris Call for Trust and Security in Cyberspace. Initiativet anses å bekrefte de deltakende staters syn

¹¹⁰ Higgins (1984) s. 30.

¹¹¹ *Ibid.*

¹¹² *Ibid.*

¹¹³ Antonio Segura-Serranos, Internet Regulation and the Role of International Law, Max Planck Yearbook of United Nations Law, Volume 10, Nederland 2006, s. 191-272 (s. 193 flg.) Tilgjengelig på: https://www.mpil.de/files/pdf3/06_antoniou1.pdf

¹¹⁴ Se for eksempel erklæringen til EU og Commonwealth-landenes og EU (lenke i referanseliste).

om at internasjonal rett får anvendelse ved statlig bruk av informasjons- og kommunikasjonsteknologi.¹¹⁵

FNs Group of Governmental Experts¹¹⁶ («GGE») slo i en rapport fra 2013 fast at «International law, and in particular the Charter of the United Nations, is applicable [to] ICT environment.»¹¹⁷ Rapporten slo videre fast at «[s]tate sovereignty and international norms and principles that flow from sovereignty apply to State conduct of ICT-related activities».¹¹⁸ Rapporten ble fulgt opp av en ny rapport i 2015 hvor mandatet var utvidet til å utforske hvordan internasjonal rett fikk anvendelse i det digitale rom. Uten å gå inn på intervensjonsforbudets materielle innhold, slo rapporten fast at «non-intervention in the internal affairs of other States» er et prinsipp av sentral viktighet.¹¹⁹ Statene må etter rapporten ta høyde for i sammenheng med at «[e]xisting obligations under international law are applicable to State use of ICTs.»¹²⁰

FNs Generalforsamling stilte seg bak funnene fra GGEs rapporter i resolusjonen «Advancing responsible State behaviour in cyberspace in the context of international security».¹²¹ Resolusjonen ble vedtatt med 138 stemmer.¹²² 16 land avsto fra å stemme. Tolv stater stemte mot resolusjonen, herunder viktige land som Kina og Russland. Dette må imidlertid ses opp mot andre sider av resolusjonen enn intervensjonsforbudet. Kina og Russland bekreftet sin posisjon om å etterfølge internasjonale normer i sitt forslag til «International code of conduct for information security». Statenes rettigheter og ansvar i relasjon til «legal protection of their information space and critical information infrastructure against damage resulting from threats, *interference*, attack and sabotage»(min kursivering) fremkom eksplisitt av dokumentet.¹²³

¹¹⁵ Frankrikes erklæring s. 1.

¹¹⁶ The United Nations Group of Governmental Experts on Developments in the Field of Information and Telecommunications in the Context of International Security er en arbeidsgruppe bestående av eksperter fra flere regjeringer med FN-mandat på informasjonssikkerhetens område. GGE 2019-2021 er den sjette arbeidsgruppen i rekken med FN-mandat siden 2005. Se <https://www.un.org/disarmament/ict-security/>.

¹¹⁷ Se UN GGEs rapport A/68/98 (2013) kapittel III punkt 19.

¹¹⁸ Ibid punkt 20

¹¹⁹ UN GGEs rapport A/70/174 (2015) kapittel VI punkt 26.

¹²⁰ Ibid kapittel VI punkt 28 b.

¹²¹ A/res/73/266 s. 2.

¹²² United Nations Digital Library, Voting Summary A/res/73/266 tilgjengelig på: <https://digitallibrary.un.org/record/1657117?ln=en>

¹²³ Se UN doc A/69/723 (2015), *Letter dated 9 January 2015 from the Permanent Representatives of China, Kazakhstan, Kyrgyzstan, the Russian Federation, Tajikistan and Uzbekistan to the United Nations addressed to the Secretary-General*, s. 5 punkt 2(6).

Etter dette er det utbredt uttrykt av statene at internasjonal rett generelt og intervensjonsforbudet spesielt får anvendelse i det digitale rom. Juridisk teori støtter opp om et slikt syn.¹²⁴

Intervensjonsforbudet får anvendelse i det digitale rom.

4.2 Statene som pliktsubjekt

Intervensjonsforbudet gjelder intervensjon mellom stater. Spørsmålet er hvordan statsbegrepet skal forstås når statene angis som intervensjonsforbudets pliktsubjekt.

Etter Friendly Relations innebærer intervensjonsforbudet at «[n]o State or group of States has the right to intervene». Dette vil også gjelde intervensjon i det digitale rom. Etter ordlyden omfattes hele statsapparatet. Om en privat juridisk person eller en ikke-statlig aktør begår en cyber-operasjon mot en annen stat, faller det i utgangspunktet utenfor regelens virkeområde. Slike operasjoner vil som regel reguleres av andre rettsregler enn det mellomstatlige intervensjonsforbudet. Dersom cyber-intervensjonen til den juridiske personen eller ikke-statlige aktøren kan attribueres en stat, kan staten likevel med det bryte intervensjonsforbudet. Spørsmålet om attribusjon reguleres gjennom reglene for statsansvar og behandles ikke inngående i denne oppgaven.

Forbudet gjelder også en «group of States» Dersom statene opptrer samlet i en internasjonal organisasjon, kan det imidlertid gjelde særskilte regler. Som nevnt reguleres for eksempel FNs intervensjonsadgang i FN-paktens art. 2(7). Det avgrenses mot en inngående behandling av slike særskilte regler.

4.3 Hva kreves for at en cyber-operasjon skal anses rettet mot en stats interne eller eksterne forhold?

Det digitale rom er sterkt linket til flere av statenes interne og eksterne forhold. Digitaliseringsgraden av staters interne og eksterne forhold gjør at en cyber-operasjon etter sin art kan rette seg mot en stats interne eller eksterne forhold. Selv om cyber-operasjoner i prinsippet kan rette seg mot en stats interne eller eksterne forhold, gjenstår det fortsatt å klarlegge hva som kreves for at en cyber-operasjon oppfyller dette vilkåret. Det er spørsmålet i det følgende.

¹²⁴ Se for eksempel Tallinn-manualen 2.0 rule 66 og Watts (2015).

Intervensjonsforbudets saklige virkeområde angis i Nicaragua-dommen. En cyber-operasjon må rette seg mot en stats «internal or external affairs» for å utgjøre en ulovlig intervensjon.¹²⁵ Ulovlig intervensjon må etter domstolen nærmere bestemt «be one bearing on matters in which each State is permitted, by the principle of sovereignty, to decide freely.»¹²⁶ Formuleringen taler for at beskyttelsen intervensjonsforbudet gir, beskytter de samme forhold som tilfaller en stat etter suverenitetsprinsippet. Tallinn-manualen legger til grunn at intervensjonsforbudets rekkevidde er den samme i det digitale rom.¹²⁷

Domstolen uttrykker eksplisitt at «[o]ne of these is the choice of a political, economic, social and cultural system, and the formulation of foreign policy.»¹²⁸ Ordlyden «one of these» viser at opplistingen ikke er uttømmende.

4.3.1 Interne forhold utledes av domaine réservé

Problemstillingen i det følgende er når en cyber-operasjon retter seg mot en stats interne forhold.

Staters «internal affairs» anses i juridisk teori å være utledet av konseptet «domaine réservé».¹²⁹ I en rådgivende uttalelse definerte ICJs forløper, Permanent Court of International Justice («PCIJ»), «domaine réservé» som «matters [...] not, in principle, regulated by international law.»¹³⁰ Interne forhold viser etter dette til saker som ikke reguleres av folkeretten eller internasjonal rett for øvrig, eller som den internasjonale rett overlater til statene å avgjøre som en del av statenes suverenitetsutøvelse. Fremmede staters inngrep i slike forhold vil følgelig utgjøre brudd på intervensjonsforbudet.

Ettersom internasjonal rett er i stadig endring, vil en stats domaine réservé endres over tid. For folkeretten generelt og internasjonal cyber-rett spesielt går utviklingen i retning av at statene i mindre grad enn før kan påberope seg vern mot ytre innblanding. Stater adresserer regelmessig menneskerettsbrudd i andre staters jurisdiksjoner, og statenes økonomi er sammenvevd på en annen måte enn tidligere. Cyber-aktiviteter har vært relativt sparsommelig regulert

¹²⁵ Nicaragua-saken para. 205.

¹²⁶ *Ibid.*

¹²⁷ Tallinn-Manualen 2.0 rule 66 avsnitt 8.

¹²⁸ Nicaragua-saken para. 205.

¹²⁹ Tallinn-Manualen 2.0 rule 66 avsnitt 7.

¹³⁰ PCIJ Tunis/Marokko. Nationality Decrees Issued in Tunis and Morocco, advisory opinion, 1923 PCIJ (ser. B) No. 4, s. 24 (7 February).

internasjonalt frem til nå. Omfanget av statenes *domaine réservé* i det digitale rom kan bli vesentlig innsnevret etter hvert som statene inngår folkerettslige forpliktelser på området.

4.3.2 *Domaine réservé* begrenses av andre staters rett til å fremtvinge overholdelsen av en forpliktelse

Statenes *domaine réservé* kan for eksempel innskrenkes ved inngåelsen av traktater. Forpliktelsene gjennom en allerede eksisterende traktat kan også utvikles på bekostning av *domaine réservé*. Dette kan skje ved at statene enes om å utvide omfanget av traktaten eller at traktatens eksisterende forpliktelser tolkes evolutivt i samsvar med effektivitetsprinsippet til å inkludere andre forhold, for eksempel digitale aktiviteter.¹³¹

At en stat inngår en bilateral eller multilateral traktat som regulerer en sak i det digitale rom betyr ikke nødvendigvis at den frasier seg sine suverene rettigheter. Det er kun tilfelle hvis traktaten innebærer at staten gir generelt avkall på kontrollen over saken. Traktaten kan innebære å avgi kontroll over en suveren rett ovenfor de andre traktatpartene, men ikke det internasjonale samfunnet som sådan. Saken vil i et slikt tilfelle fortsatt være innenfor statens *domaine réservé* ovenfor stater som ikke er part til traktaten.¹³²

I Nicaragua-saken slo ICJ fast at intervensjonsforbudet vernet saker som suverenitetsprinsippet la til stater «to decide freely.»¹³³ Ordlyden «decide freely» viser til at en stats *domaine réservé* begrenses av en annen stats rett til å fremtvinge overholdelsen av internasjonale forpliktelser. Når en stat er forpliktet ovenfor en annen stat, faller forpliktelsen utenfor hva en stat fritt kan bestemme og dermed utenfor den forpliktede stats *domaine réservé*. En stat kan etter dette benytte cyber-operasjoner til å få en annen stat til å overholde sine forpliktelser. En slik situasjon reguleres nærmere av de folkerettslige reglene for mottiltak.¹³⁴

Interne forhold er etter dette en omfattende og dynamisk kategori sammenfallende med konseptet *domaine réservé*.

4.3.3 Særlig om digital krenkelse av territoriell integritet

Den territorielle integritet tilfaller etter *domaine réservé*-konseptet en stats indre forhold og er en av de grunnleggende sidene av en stats suverenitet intervensjonsforbudet skal beskytte.¹³⁵

¹³¹ Om effektivitetsprinsippet se Martin Dixon, *Textbook on International Law*, Oxford 2013 s. 74.

¹³² Tallinn-manualen rule 66 avsnitt 14.

¹³³ Nicaragua-saken para. 205.

¹³⁴ Om mottiltak se Ruud (2018) s. 320.

¹³⁵ Se oppgavens punkt 2.2.

Tradisjonelt sett har beskyttelse av territoriell integritet gitt seg utslag i at intervensjon gjennom fysiske, materielle handlinger på fremmed territorium uten samtykke fra staten territoriet tilhører, er ulovlig.¹³⁶ Det digitale rom forholder seg ikke til territoriale grenser. Det er derfor vanskelig å si hvilken beskyttelse en stats territorielle integritet nyter etter intervensjonsforbudet.

Frankrike legger til grunn i sin erklæring at cyber-operasjoner som utgjør brudd på konfidensialiteten, integriteten eller tilgjengeligheten på et fransk datasystem krenker fransk suverenitet.¹³⁷ Dette gjelder ikke bare der virkningen gir seg utslag på fransk territorium, men allerede når et fransk datasystem, potensielt på en utenlandsk server, blir gjenstand for brudd. Den franske posisjonen forutsetter tilsynelatende at krenkelse av suverenitet er en rettsregel (se punkt 4.4.10). Mer uklart er det om statene som ikke anser suverenitetsprinsippet som en rettsregel mener den territorielle integritet kan krenkes av en cyber-operasjon, og i tilfelle hvordan. Noen utbredt opinio juris om spørsmålet virker ikke å foreligge.

Intervensjonsforbudet gjelder uavhengig av form. Staters territorielle integritet er et av de grunnleggende prinsippene forbudet skal beskytte. Det innebærer at regelen skal beskytte stater territorielle integritet mot fysisk brudd. Utfra dette kan det utledes at dersom cyber-operasjoner resulterer i fysisk skade på maskinvare, vil det kunne ulovlig intervensjon av en stats territorielle integritet. Dette gjelder selv om den intervenerende stat ikke har noen fysisk tilstedeværelse i offerstaten. For eksempel vil spredning av ondsinnet programvare som angriper en stats datautstørs kjøleelementer kunne lede til oppheting og nedsmelting av viktige komponenter. Dette vil kunne utgjøre brudd på intervensjonsforbudet på grunn av krenkelse av offerstatens territorielle integritet.¹³⁸

Det må imidlertid anses usikkert om beskyttelse av territorial integritet strekker seg til en stats område i det digitale rom, for eksempel en nettressurs, en hjemmeside eller informasjon på en sky.

Norges Høyesterett drøftet nylig om eventuelle folkerettslige begrensninger for ransaking av elektronisk lagret informasjon på en nettsky tilknyttet en utenlandsk server. Høyesterett slo fast

¹³⁶ Niki Aloupi, *The Right to Non-intervention and Non-interference*, *Cambridge Journal of International and Comparative Law*, 4(3), s. 566-587 (s. 572).

¹³⁷ Frankrikes erklæring s. 6.

¹³⁸ Tallinn-manualen 2.0 rule 4 avsnitt 11.

at det klare folkerettslige utgangspunktet er at statene bare kan utøve tvang på eget territorium og at tvangsjurisdiksjonen er eksklusiv. Likevel kom domstolen til at «[d]e rettslige spørsmål som den teknologiske utviklingen aktualiserer ved bruk av tvangsmidler rettet mot lagringssteder «i skyen» er lite avklart, både i norsk rett og internasjonalt.»¹³⁹ Høyesterett kom av den grunn til at ingen traktatbestemmelser eller folkerettslig sedvanerettsregler hindret ransakingen. Det presiseres at dommen ikke tok opp intervensjonsforbudet spesielt. Uttalelsene er bare betegnende for rettstilstanden.

Det er uklart om intervensjonsforbudets beskyttelse av territoriell integritet kan påberopes ovenfor en digital ressurs uten territoriell fysisk tilhørighet på statens territorium, for eksempel informasjon lagret på en utenlandsk server. I relasjon til intervensjonsforbudet er kanskje dette spørsmålet primært av teoretisk interesse. Dersom den digitale ressursen er tilknyttet statens interne eller eksterne forhold, vil den likevel kunne være beskyttet av intervensjonsforbudet.

4.3.4 Intervensjon i eksterne forhold

GGEs Rapport fra 2015 dekker for intervensjon etter sin ordlyd bare «internal affairs».¹⁴⁰ Det samme gjelder enkelte statlige posisjoner.¹⁴¹ Så lenge det er bred enighet om at internasjonal sedvanerett gjelder i det digitale rom (jf. punkt 4.1) må det legges til grunn at intervensjonsforbudet får anvendelse i sin helhet. Det innebærer at også eksterne forhold er beskyttet av intervensjonsforbudet i det digitale rom. At statene fokuserer mer på interne forhold kan imidlertid være en tendens i rettsutviklingen det er grunn til å følge med på.

Intervensjonsforbudet beskytter altså en stats eksterne forhold i det digitale rom. Med utgangspunkt i ordlyden knytter «external affairs» seg til staters virksomhet utenfor eget territorium. Det øvrige rettskildebildet snevrer dette utgangspunktet noe inn. ICJ nevner særskilt «the formulation of foreign policy» som ett eksempel på eksterne forhold, uten at det er uttømmende for begrepet.¹⁴² Oppenheim skriver at en stats suverene rett til å råde over utenrikspolitiske saker er en «attribute of its sovereignty and insofar as it is not qualified by

¹³⁹ HR-2019-610-A avsnitt 38-41.

¹⁴⁰ A/70/174 (2015) kapittel VI punkt 28 b.

¹⁴¹ Se for eksempel Russland, Kina m.fl. posisjon uttrykt i UN Doc A/69/723 (2015)

¹⁴² Nicaragua-saken para. 205.

treaty obligations».¹⁴³ Intervensjonsforbudets vern av en stats eksterne forhold strekker seg altså til skjæringspunktet mellom statens suverene rettigheter og internasjonale forpliktelser.¹⁴⁴

Intervensjonsforbudet beskytter etter dette saker som stater, innenfor rammene av sine internasjonale forpliktelser, står fritt til å råde over utenfor sitt eget territorium. Dette inkluderer for eksempel anerkjennelsen av nye stater, medlemskap i internasjonale organisasjoner og inngåelsen og avslutningen av traktater og diplomatiske relasjoner til andre stater.

Illustrerende er den pågående valgkampen om Western European and Other Groups («WEOGs») to seter i FNs sikkerhetsråd for perioden 2020-2021. Norge, Canada og Irland er alle kandidater. Hver medlemsstat i FN har en stemme og valget er hemmelig. Mange stater har en praksis om å love bort sin stemme. Løftene avgis gjerne elektronisk ved note over e-post til kandidaten. Dersom Canada hacker serveren til det norske utenriksdepartementet for å manipulere noter og påvirke Norges mulighet til å beregne sin posisjon i valgkampen, vil dette svare til ulovlig intervensjon i Norges eksterne forhold.

4.3.5 Må cyber-operasjonen rette seg mot offerstaten?

Intervensjonsforbudet beskytter en stats interne eller eksterne forhold. Spørsmålet i det følgende er hvordan statsbegrepet skal i denne sammenheng.

Ordlyden «system» fra Nicaragua-saken kan tolkes som at intervensjonen må rette seg mot staters institusjonelle organisering.¹⁴⁵ Intervensjonsforbudet gjelder imidlertid også indirekte intervensjon. Indirekte intervensjon er som oftest sett i sammenheng med intervensjon i form av støtte til en opprørsgruppe innad i en annen stat (se punkt 5.3.8). Fra indirekte intervensjon kan det imidlertid også utledes at en intervensjon ikke trenger å være direkte rettet mot en stats infrastruktur, dens organer eller statlige handlinger. Hvorvidt en cyber-operasjon utgjør en intervensjon beror i denne sammenheng på om intervensjonshandlingen er egnet til å undergrave offerstatens autoritet over interne eller eksterne forhold.¹⁴⁶

¹⁴³ Oppenheim's s. 230-231.

¹⁴⁴ Dette er svært likt domaine réservé-konseptet, noe som har gjort at eksterne forhold av enkelte rettsteoretikere kategoriseres som en del av statens domaine réservé. Sml. Tallinn-manualen 2.0 rule 66 avsnitt 16 og Katja S Ziegler, *Domaine Réservé*, *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, elektronisk utgave på Oxford Public International Law: <https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1398>

¹⁴⁵ Nicaragua-saken para. 205.

¹⁴⁶ Tallinn-manualen rule 66 punkt 11.

Den omfattende cyber-operasjonen mot det sørkoreanske selskapet Sonys amerikanske filmavdeling er et eksempel på en statlig cyber-operasjon som ikke retter seg direkte mot offerstatens statsapparat. Cyber-operasjonen besto av et innbrudd i Sonys datasystemer. Digitale kopier av flere ikke-utgitte filmer ble publisert på internett, innholdet av sensitive e-poster lekket og personlig informasjon om flere av selskapets ansatte ble stjålet. Legges faktum offentliggjort i amerikansk media til grunn, stod en gruppe statlig organiserte nordkoreanske hackere bak operasjonen.¹⁴⁷ Fingeres det videre at tvangsvilkåret var oppfylt, blir spørsmålet om operasjonen rettet seg mot USAs interne eller eksterne forhold.

Operasjonen var rettet mot Sony som selskap og ikke USA som stat. Hackergruppens angivelige motivasjon var å presse Sony til å trekke filmen «The Interview» som karikerte det nordkoreanske statsoverhodet Kim Jong-un. Operasjonen var derfor ikke rettet mot USAs interne forhold. Operasjonen utgjør følgelig ikke ulovlig intervensjon etter intervensjonsforbudet.¹⁴⁸

Vurderingen ville stilt seg annerledes om operasjonen hadde til formål å få den amerikanske stat til å innføre en lov som sensurerte alle former for karikering av det nordkoreanske statsoverhodet. Regulering av den amerikanske filmindustrien er USAs suverene rettighet og derfor en del av de interne forhold intervensjonsforbudet beskytter. Fingeres det at den nordkoreansk cyber-operasjonen i dette tilfellet brøt med intervensjonsforbudets tvangselement (tvangselementet ville sannsynligvis krevd en operasjon av enda større omfang), ville den kunne utgjøre et brudd med intervensjonsforbudet.

Cyber-operasjoner trenger ikke å rette seg mot offerstatens infrastruktur, dens organer eller statlige handlinger for at det skal utgjøre et brudd med intervensjonsforbudet. Det avgjørende er om intervensjonen retter seg mot statens interne eller eksterne forhold.

¹⁴⁷ Se for eksempel Martin Fackler m.fl., Sony's International Incident: Making Kim Jong-un's Head Explode, New York Times nettutgave 14 desember 2014, tilgjengelig på: https://www.nytimes.com/2014/12/15/world/sonys-international-incident-making-kims-head-explode.html?_r=1

¹⁴⁸ Tallinn-Manualens redaktør Michael Schmitt kommer til samme konklusjon. Det kan imidlertid ikke utelukkes at operasjonen er ulovlig etter øvrige folkerettslige regler, for eksempel krenkelse av suverenitet. Se Schmitt, International Law and Cyber Attacks: Sony v. North Korea, Artikkel på Just Security December 17, 2014: <https://www.justsecurity.org/18460/international-humanitarian-law-cyber-attacks-sony-v-north-korea/>.

4.3.6 Interne og eksterne forhold er et omfattende, negativt avgrenset rettslig kriterium som speiler statenes suverene rettigheter

Utgangspunktet er etter dette at en stats interne og eksterne forhold i det digitale rom omfatter det internasjonale rett overlater til statene å råde over. Interne og eksterne forhold er med andre ord negativt avgrenset av statens internasjonale forpliktelser. Dette elementet av intervensjonsforbudet er svært omfattende og dynamisk. En eksakt nyansering av hvilket vern regelen gir, må bero på en detaljert undersøkelse av statspraksis over tid.¹⁴⁹ En omfattende og detaljert undersøkelse av statspraksis over tid lar seg ikke gjøre innenfor oppgavens rammer.

Den negative avgrensede definisjonen av interne og eksterne forhold er en tilnærmet deskriptiv og normativ speiling av statenes suverene rettigheter.¹⁵⁰ I juridisk teori om intervensjonsforbudet og andre rettsregler med utspring i suverenitetsprinsippet er dette ofte omtalt som statenes «suverene prerogativ».¹⁵¹

Selv om elementet om interne og eksterne forhold er for et omfattende vilkår å regne, gir ikke nødvendigvis intervensjonsforbudet lik beskyttelse til alle forhold. Terskelen for å utgjøre ulovlig intervensjon i kjernen av en stats forutsetninger for å være suveren er lavere enn ved intervensjon som retter seg mot mer aksessoriske statsfunksjoner. Dette er en følge av hensynene intervensjonsforbudet skal ivareta, og gir seg utslag i hva som kreves for at en cyber-operasjon utgjør tvang. Tvang er tema i det følgende.

4.4 Hva kreves for at en cyber-operasjon utgjør tvang?

Spørsmålet er så hva som kreves for at en cyber-operasjon utgjør tvang i lys av intervensjonsforbudet. I det digitale rom kommer denne vurderingen for eksempel på spissen ved manipulering av valg eller hacking av statlige institusjoner.

Tvangselementet etter det alminnelige intervensjonsforbudet er det rettslige utgangspunktet for vurderingen. Sammenhengen mellom tvangselementet og en stats interne og eksterne forhold er formulert i Friendly Relations tredje prinsipp. Der fremgår det at «[n]o State may [...] coerce another State in order to obtain from it the subordination of the exercise of its sovereign rights.»¹⁵² I Nicaragua-saken ble utgangspunktet fra Friendly Relations noe konkretisert. ICJ

¹⁴⁹ Tallinn-manualen 2.0 rule 66 avsnitt 7.

¹⁵⁰ Jens David Ohlin, Did Russian Cyber Interference in the 2016 Election Violate International Law?, Texas Law Review 1579 (2017) s. 1587: <https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2632&context=facpub>

¹⁵¹ Se for eksempel Ohlin (2017), Watts (2015) og Tallinn-manualen 2.0.

¹⁵² Friendly Relations, third principle.

slo fast at «intervention [...] is wrongful when it uses methods of coercion in regard to such choices, which must remain free ones.»¹⁵³

I det følgende vises det til de dels overlappende konseptene interne og eksterne forhold, territoriell integritet, politiske autonomi og suverene rettigheter under samlebetegnelsen statens suverene prerogativ.¹⁵⁴

4.4.1 Digitale tvang må utgjøre en berøvelse av kontroll

Kjernen i intervensjonsforbudets tvangselement er etter Friendly Relations og Nicaragua-dommen at intervensjonshandlingen svarer til «coercion». Dette er uttrykt som at enhver form eller metode for «coercion» kan utgjøre ulovlig intervensjon etter intervensjonsforbudet. Spørsmålet i det videre er når en digital handling utgjør «coercion».

At handlingen er «coercive», at den tilsvarer tvang, tilsier etter en naturlig språklig forståelse at den foregår mot offerstatens vilje.¹⁵⁵ Juridisk teori virker å støtte opp under en slik forståelse. I Oppenheim's understrekes «that to constitute intervention the interference must be forcible or dictatorial, or otherwise coercive».¹⁵⁶ Andre teoretikere har lagt seg på samme linje.¹⁵⁷ Utledningen tilsier at en digital handling innebære «coercion» først når den foregår mot offerstatens vilje.

I juridisk teori er tvangsbegrepet definert nærmere. Intervensjonen må «in effect [be] depriving the state intervened against control over the matter in question.»¹⁵⁸ I Tallinn-manualen referer «coercion [...] to an affirmative act designed to deprive another State of its freedom of choice, that is, to force that State to act in an involuntary manner or involuntarily refrain from acting in a particular way.»¹⁵⁹ Denne forståelsen av tvangsbegrepet innebærer at en «coercive» intervensjon vurderes i lys av konsekvensene. Virkningen av en cyber-operasjon må være at offerstaten blir fratatt kontrollen eller selvbestemmelseevnen i en sak.

¹⁵³ Nicaragua-saken para. 205.

¹⁵⁴ Det engelske begrepet «sovereign prerogative» er i juridisk teori brukt utbredt med tilsvarende betydning. Se for eksempel Tallinn-manualen 2.0 og Watts (2015).

¹⁵⁵ Ekspertgruppen bak Tallinn-manualen 2.0 var av den grunn delt i om intervensjon i det digitale rom krever at offerstaten er kjent med cyber-operasjonen. Flertallet mente det ikke var nødvendig, men mindretallet mente kjennskap til intervensjonen var en forutsetning for at statsviljen blir påvirket. Se Tallinn-manualen 2.0 rule 66 avsnitt 25.

¹⁵⁶ Oppenheim's (1992) s. 432

¹⁵⁷ Se for eksempel Wright (1962) s. 4.

¹⁵⁸ Oppenheim's (1992) s. 432

¹⁵⁹ Tallinn-manualen 2.0 regel 66, avsnitt 21.

De alminnelige rettsgrunnsetningene intervensjonsforbudet bygger på og skal beskytte taler likeledes for at tvang må resultere i at offerstaten blir frarøvet kontroll over en sak. For at stater skal være suverene og likestilte, må de ha selvbestemmelsesrett.¹⁶⁰ For å ha reell selvbestemmelsesrett må statene ha kontroll over sakene som skal bestemmes.

Anvendt i det digitale rom svarer en tvingende handling til en cyber-aktivitet der den intervensjonerende stat tvinger offerstaten til å utføre en handling den ellers ikke ville gjort, eller avstå fra å utføre en handling den ellers ville gjort. Den må påtvinge offerstaten en konsekvens. Hacking, et datainnbrudd i offerstatens digitale ressurser, kan tjene som eksempel. Består cyber-operasjonen av hacking som stoppes av en brannmur, har offerstaten vært i stand til å motsi seg den. Offerstaten har fortsatt kontroll over sine suverene prerogativ beskyttet av brannmuren. Terskelen for «coercion» vil derfor ikke være nådd. Hackingen må resultere i berøvelse av kontroll over en sak som er offerstatenes suverene rettslige privilegium å råde over etter suverenitetsprinsippet. Dette må imidlertid nyanseres fra situasjoner der en cyber-operasjon er vellykket, men ikke klarer å produsere det utfallet den intervensjonerende stat hadde ønsket.¹⁶¹ For eksempel hvis formålet med hackingen fra eksempelet ovenfor var å tvinge offerstaten til å fjerne en handelsrestriksjon, kan en vellykket hacking være tilstrekkelig tvang for at intervensjonsforbudet er brutt, selv om offerstaten ikke fjerner handelsrestriksjonen.

Etter dette kan vi definere intervensjonsforbudets tvangselement i den digitale kontekst etter to sammenhengende faktorer. En cyber-handling mot offerstatens vilje (tvangshandlingen), som videre må berøve offerstaten kontroll (tvangsvirkningen) over en sak innenfor offerstatens suverene prerogativ.

4.4.2 Må den digitale tvangshandlingen påvirke utfallet av en sak?

Spørsmålet er så om berøvelse av kontroll er tilstrekkelig for å karakterisere en cyber-operasjon som ulovlig intervensjon, eller om det i tillegg må stilles krav til at den digitale tvangshandlingen må ha til intensjon å påvirke utfallet i en sak.

¹⁶⁰ Se punkt 2.

¹⁶¹ Tallinn-manualen 2.0 rule 66 avsnitt 29.

Etter Friendly Relations må tvangen utøves «in order to obtain from [the state] the subordination of the exercise of its sovereign rights.»¹⁶² Offerstatens utøvelse av sine eksklusive rettigheter må underordnes den intervenerende stat som et resultat av tvangen.

Formuleringen kan tolkes til inntekt for begge posisjoner. Dersom den intervenerende stat har digital kontroll over en sak, er saken underordnet den intervenerende stats autoritet. Offerstatens utøvelse av sine suverene rettigheter tilknyttet saken beror på hvordan den intervenerende stat velger å utøve kontrollen. Samtidig kan det argumenteres for at en reell underordning først skjer når den intervenerende stat velger å utnytte kontrollen til å påvirke den aktuelle saken.

Spørsmålet om et påvirkingskrav har ikke kommet på spissen i sakene om intervensjon som har stått for ICJ. I både Nicaragua-saken og DRC v. Uganda påvirket intervensjonen utfallet av saker. I så måte kan det virke som ICJ legger til grunn et krav om en viss påvirkningseffekt ved intervensjon. ICJ er imidlertid tydelig på at Nicaragua-saken ikke gir en fullstendig utledning av alle sider av intervensjonsforbudet.¹⁶³ Ettersom DRC v. Uganda behandler forbudet enda mindre inngående, vil det samme være tilfellet for sistnevnte dom.

Ekspertgruppen som utarbeidet Tallinn-manualen var delt i spørsmålet. Flertallet mente tvangsvilkåret innebar at den digitale tvangen må ha til intensjon å utnytte kontrollen til å påvirke utfallet i en sak innenfor en stats suverene prerogativ. Etter mindretallets synspunkt var det tilstrekkelig at staten er frarøvet kontrollen over saken.¹⁶⁴

Tallinn-manualen bruker følgende eksempel for å illustrere problemstillingen. En stat iverksetter en rekke ondartede cyber-operasjoner mot en etnisk gruppe i nabostaten. Offerstaten er i dette tilfellet ikke i stand til å motsette seg cyber-operasjonene. Den er frarøvet kontroll over sine interne etniske forhold. Cyber-operasjonene søker imidlertid ikke å påvirke utfallet i den gitte sak i en bestemt retning. Av den grunn svarer ikke cyber-operasjonene etter flertallets syn til tvang i konteksten av en ulovlig intervensjon. Dersom cyber-operasjonene hadde til formål å påvirke utfallet i en pågående etnisk konflikt i nabostaten ville det vært tvang. Cyber-operasjonene ville dermed utgjort ulovlig intervensjon. Mindretallet mente det opprinnelige

¹⁶² Friendly Relations third principle.

¹⁶³ Nicaragua-saken para. 205.

¹⁶⁴ Tallinn-manualen 2.0, regel 66, avsnitt 19.

eksempelet frarøvet offerstaten sin suverene rett til å ha kontroll på sine interne etniske forhold, og at cyber-operasjonene dermed tilfredsstilte tvangsvilkåret.¹⁶⁵

Tar man utgangspunkt i hensynene intervensjonsforbudet utledes fra er det nærliggende å følge mindretallets argumentasjon. Ettersom intervensjonsforbudet skal beskytte statens suverenitet, taler de reelle hensynene bak regelen for at digital berøvelse av en stats kontroll over en sak er tilstrekkelig utøvelse av tvang. Samtidig kan dette argumentet svekkes hvis man ser krenkelse av suverenitet som en egen rettsregel. I det tilfellet ivaretas beskyttelsen av suverenitet av en egen rettsregel i tilfellene cyber-operasjonen ikke påvirker utfallet av en sak.

Rettstilstanden er uklar, og det er vanskelig å konkludere med sikkerhet. I det følgende legges det til grunn at digital berøvelse av en stats kontroll over en sak er tilstrekkelig utøvelse av tvang. Det kan ikke stilles krav om at den digitale tvangshandlingen må påvirke utfallet i en sak. Likevel vil graden av påvirkning være en faktor i helhetsvurderingen av om intervensjonsforbudet er brutt.

4.4.3 Konsekvensdoktrinen

Selv om tvangselementet fra Friendly Relations og Nicaragua-saken brytes ned til et spørsmål om berøvelse av kontroll av en sak innenfor offerstatens suverene prerogativ, er spørsmålet fortsatt relativt. I det digitale rom lar ikke spørsmålet om en stat er fraberøvet kontroll over en sak seg alltid besvare med ja eller nei. Det må derfor stilles spørsmål om hvilken grad av kontrollberøvelse som kreves.

Statspraksis og rettspraksis gir begrenset veiledning. Frankrike introduserte i sin «Strategic Review of Cyberdefense»¹⁶⁶ en nasjonal klassifisering av cyber-hendelser. Klassifiseringen gjelder cyber-hendelser av både nasjonal og internasjonal karakter. Klassifiseringen innebærer en måte å foreta rettslige kvalifiseringer av cyber-angrep basert på «the fundamental interests of the nation (sovereignty, democracy, territorial integrity), internal and civilian security, the availability of fundamental services to the population (water supplies, electricity, healthcare)

¹⁶⁵ *Ibid.*

¹⁶⁶ Revue stratégique de cyberdéfense, 12. februar 2018, tilgjengelig på <http://www.sgdsn.gouv.fr/uploads/2018/02/20180206-np-revue-cyber-public-v3.3-publication.pdf> (Desember 2019). Oversettelse av hovedpunkter fra Przemyslaw Roguski, France's Declaration on International Law in Cyberspace: The Law of Peacetime Cyber Operations, Part I: <https://opiniojuris.org/2019/09/24/frances-declaration-on-international-law-in-cyberspace-the-law-of-peacetime-cyber-operations-part-i/>

and the economy.»¹⁶⁷ Frankrike uttalte videre i sin erklæring om internasjonal rett i det digitale rom at «[d]epending on the extent of their intrusion or their effects, they may violate the principles of sovereignty, non-intervention or even the prohibition of the threat or use of force.»

168

Etter dette er Frankrikes syn at tvangsvurderingen må gjøres i lys av rekkevidden av inntrengningen (tvangshandlingen) og effektene (tvangsvirkningen). Tvangshandlingen og tvangsvirkningen må sees opp mot klassifiseringens kriterier. Etter Frankrikes syn vil intervensjonsvurderingen følgelig bero på hvor alvorlig en cyber-operasjon rammer statens suverenitet, demokrati, territorielle integritet, sikkerhet, fundamentale tjenester og økonomi.

I sum taler Frankrikes uttalelser for at jo mer inngripende den digitale tvangshandlingen er, jo mindre alvorlig må tvangsvirkningen være for å utgjøre en ulovlig intervensjon. Det samme gjelder motsatt; jo mer alvorlig tvangsvirkningen er, jo mindre inngripende må den digitale tvangshandlingen være.

Frankrikes posisjon er ikke alene nok til å bygge en vurdering på, men indikerer at statene ser tvangsvurderingen som en helhetsvurdering i lys av tvangens konsekvens. En lignende tilnærming har fått fotfeste i juridisk teori. Eksperter på folkerettens anvendelse i cyber-space har søkt svar på spørsmålet ved å blåse liv i McDougal og Feliciano's doktrine om «consequentiality».¹⁶⁹ Doktrinen innebærer at tvang bedømmes etter tre dimensjoner av tvangens konsekvens.

«At least three dimensions of consequentiality are relevant: the importance and number of values affected, the extent to which such values are affected and the number of participants whose values are so affected.»¹⁷⁰

Anvendt på cyber-operasjoner innebærer doktrinen at tre faktorer har betydning for tvangsvurderingen. For det første er viktigheten av statsinteressene som påvirkes av cyber-

¹⁶⁷Przemyslaw Roguski, France's Declaration on International Law in Cyberspace: The Law of Peacetime Cyber Operations, Part I.

¹⁶⁸ Frankrikes erklæring, s. 6

¹⁶⁹ Watts (2015) s. 157. Barela tilslutter seg samme syn, se Steven J. Barela, Cross-Border Cyber Ops to Erode Legitimacy: An Act of Coercion, Juss Security, 12. januar 2017: <https://www.justsecurity.org/36212/cross-border-cyber-ops-erode-legitimacy-act-coercion/>

¹⁷⁰ Myres S. McDougal og Florentino P. Feliciano, International Coercion and World Public Order: The General Principles of the Law of War, *Faculty Scholarship Series 2461*, Yale 1958, s. 772-845. (s. 782)

operasjonen av betydning. For det andre er omfanget og virkningen operasjonen har ovenfor offerstaten av betydning. For det tredje er antallet aktører som påvirkes av betydning.¹⁷¹

Ser man på hvilke alminnelige rettsgrunnsetninger intervensjonsforbudet utledes fra og skal beskytte, virker det hensiktsmessig at forbudet gir et større vern til enkelte deler av en stats virksomhet enn andre. Det vil for eksempel kunne argumenteres for at intervensjon av et valg, en prosess som ligger i kjernen av en stats politiske autonomi, vil kreve mindre grad av kontrollberøvelse enn der intervensjonen retter seg mot en statlig kulturell institusjon.¹⁷² Med en slik mindre absolutt tilnærming vil konsekvensdoktrinen kunne tjene til veiledning.

Sett opp mot at tvang er et spørsmål om berøvelse av kontroll, medfører konsekvensdoktrinen at saken som søkes påvirket er av betydning for hvilken grad av kontrollberøvelse som kreves. Legger man konsekvensdoktrinen til grunn, innebærer det at det skal mindre til for at en cyber-operasjon som søker å påvirke saker i kjernen av en stats suverene rettigheter anses å utgjøre tvang etter intervensjonsforbudet.

4.4.4 Nærmere om elektroniske innflytelsesoperasjoner rettet mot valg

Tvangsvurderingen kommer særlig på spissen ved digitale innflytelsesoperasjoner rettet mot valg. Direkte manipulering av elektroniske stemmer fremstår som en klar krenkelse av intervensjonsforbudet. Temaet i det følgende er cyber-operasjoner som ikke retter seg direkte mot stemmeprosessen, men som tar sikte på å manipulere opinionen gjennom blant annet digitale misinformasjons- og informasjonslekkasjekampanjer.

De siste årene har eksemplene på slike cyber-operasjoner blitt stadig flere. Cyber-operasjonen mot Det demokratiske partiet («DNC») i forkant av det amerikanske valget i 2016 er det mest omtalte eksempelet. Det er imidlertid langt fra det eneste. Nederland, Storbritannia, Frankrike og Sverige er blant landene som har fått erfare hendelser av lignende karakter, dog av ulikt omfang.¹⁷³

For å illustrere problemstillingen nærmere kan den nevnte hackingen mot DNC i 2016 brukes som eksempel. Målet i det følgende er ikke å gi en endelig rettslig kategorisering av

¹⁷¹ Watts (2015) s. 157.

¹⁷² Formuleringen i Tallinn-manualen 2.0, kapittel 13, regel 66, avsnitt 10 antyder at politiske valg er klarest innenfor vernet intervensjonsforbudet gir.

¹⁷³ Margaret L. Taylor, Combating disinformation and foreign interference in democracies: Lessons from Europe, Techtank 31. juli 2019: <https://www.brookings.edu/blog/techtank/2019/07/31/combating-disinformation-and-foreign-interference-in-democracies-lessons-from-europe/>

operasjonen. En slik øvelse har flere sider enn intervensjonsforbudet. Hensikten er å belyse hvordan cyber-operasjonen kan ha vært et brudd på intervensjonsforbudet og hvordan konsekvensdoktrinen kan gi veiledning.

Det er flere vanskelige bevismessige spørsmål knyttet til cyber-operasjonen. I det følgende legges det til grunn at russiske myndigheter iverksatte såkalte «hack-and-leak»-operasjoner og misinformasjons-operasjoner mot DNC.¹⁷⁴ Det legges videre til grunn at operasjonen hadde til formål å avsløre og undergrave sider ved partiets presidentkampanje å påvirke opinionen. Operasjonen besto altså i å spre falsk, unøyaktig og villedende informasjon for å påvirke en demokratisk valgprosess.

Cyber-operasjoner som det foreliggende eksempelet søker å manipulere forhold tilhørende det politiske system. Det politiske system berører en stats interne eller eksterne forhold ved kjernen.¹⁷⁵ Det tvilsomme er om slike operasjoner tilsvarer tvang i intervensjonsforbudets forstand.¹⁷⁶

Stater benevner gjerne manipulering av valg som et kjerneeksempel på ulovlig intervensjon i det digitale rom.¹⁷⁷ Ordlyden i disse erklæringene sier imidlertid sjelden noe om hvordan tvangselementet skal forstås i tilfeller som hackingen mot DNC.¹⁷⁸

Ulovlig tvang etter intervensjonsforbudet er en berøvelse av kontroll mot offerstatens vilje. Cyber-operasjonens påvirkningsgrad over en sak innenfor offerstatens suverene prerogativ er av betydning i vurderingen av om det foreligger tvang. Etter konsekvensdoktrinen er viktigheten av statsinteressene som påvirkes av cyber-operasjonen, omfanget og virkningen av operasjonen og antallet aktører som påvirkes, av betydning.¹⁷⁹

¹⁷⁴ Om slike operasjoner, se EU vs. Disinfos oversikt: <https://euvsdisinfo.eu/methods-of-foreign-electoral-interference/>

¹⁷⁵ Se Storbritannias erklæring. Se også Tallinn-manualen 2.0 rule 66, avsnitt 10.

¹⁷⁶ Schmitt, Michael m.fl., *Tallinn Manual on the International Law Applicable to Cyber Warfare* (Cambridge 2017) rule 10 avsnitt 10. (Tallinn-manualen).

¹⁷⁷ Se for eksempel US State Department Legal Adviser Brian Egans tale, *International Law and Stability in Cyberspace Berkeley Law*, 10. November 2016. Eksempelet «[interference] with another country's ability to hold an election or that manipulates another country's election results» brukes. Tilgjengelig på <https://www.justsecurity.org/wp-content/uploads/2016/11/Brian-J.-Egan-International-Law-and-Stability-in-Cyberspace-Berkeley-Nov-2016.pdf>

¹⁷⁸ Väljataga (2018) s. 11 og 12.

¹⁷⁹ Watts (2015) s. 157.

En mulig argumentasjonslinje er at Russland berøvet kontroll over USAs politiske autonomi gjennom å berøve kontroll over prosessen hvor den frie politiske vilje formes. Denne argumentasjonen bygger på en forutsetning om at informasjonskildene må være fri for at statens vilje skal være fri.¹⁸⁰ Slike cyber-operasjoner skiller seg i denne konteksten fra propaganda, som har til formål å fremme en politisk ideologi eller standpunkt generelt. Cyber-operasjoner av denne type går inn for å manipulere den politiske autonomi ved å systematisk eksponere opinionen for informasjon som er egnet til å påvirke valget i en bestemt retning. I lys av konsekvensdoktrinen kan det argumenteres videre med at cyber-operasjonen har påvirket et valg, som ivaretar en svært viktig statsinteresse og berører mange aktører. Omfanget og virkningen av operasjonen er også betydelig, selv om den ville vært av mer kritisk betydning ved en direkte manipulasjon av elektroniske stemmer.

På den andre side kan det argumenteres med en mer kategorisk tilnærming til intervensjonsforbudet og beskyttelsen av den politiske autonomi. Det vil da kunne legges avgjørende vekt på at velgerne til tross for å ha blitt påvirket, fortsatt valgte fritt. USAs frie vilje etter suverenitetsprinsippet er med etter et slikt syn ivaretatt, slik at tvang ikke forelå.¹⁸¹

En tredje argumentasjonslinje er at Russland har berøvet kontroll over USAs demokratiske legitimitet. En slik argumentasjon bygger på at en stats demokratiske legitimitet er en sak innenfor statens suverene prerogativ. Dette innebærer at staten selv har enerett til å påvirke befolkningens tillitt til det politiske system. En slik argumentasjon kan også ses i lys av konsekvensdoktrinen.¹⁸²

Det er mulig å argumentere med tyngde for at elektroniske innflytelsesoperasjoner mot valg utgjør ulovlig intervensjon. Rettstilstanden virker imidlertid for uavklart til at det lar seg gjøre å konkludere entydig. Manipulasjon av valg vil også kunne reguleres av andre folkerettsregler enn intervensjonsforbudet. Rettstilstanden rundt tilgrensende spørsmål som anvendelsen av

¹⁸⁰ Nicholas Tsagourias, Electoral Cyber Interference, Self-Determination and the Principle of Non-Intervention in Cyberspace, innlegg på EJIL: Talk! Blog of the European Journal of International Law, 26. August 2019: <https://www.ejiltalk.org/electoral-cyber-interference-self-determination-and-the-principle-of-non-intervention-in-cyberspace/?fbclid=IwAR0DnmCqLigvYQLY6n6qBtSkXrXR6m0HLvLYfle7f0aC2-X0V8Y4OUzRrk>

¹⁸¹ Duncan Hollis, The Influence of War; The War for Influence, i Rosa Brooks, How Everything Became War and the Military Became Everything, 2018, s. 31-46 (s. 41)

¹⁸² Barela (2017)

suverenitetsprinsippet¹⁸³ og beskyttelse av selvbestemmelsesretten vil også være av betydning.¹⁸⁴

4.4.5 Trussel om digital intervensjon

Etter maktforbudet i FN-pakten art. 2(4) er trussel om bruk av makt forbudt. Sammenhengen mellom maktforbudet og intervensjonsforbudet er tegnet opp i Nicaragua-saken og Friendly Relations.¹⁸⁵ Bruk av makt er en form for intervensjon som er særlig regulert i forbudet mot bruk av makt som nevnt i punkt 1.2. Spørsmålet er om trussel om digitale intervensjon nedenfor terskelen for bruk av makt er ulovlig etter intervensjonsforbudet.

En av grunnene til at trussel om bruk av makt er forbudt, er at en slik trussel har potensial til å tvinge en stat til å utføre en handling den ellers ikke ville gjort. Trussel om intervensjon kan på samme måte under gitte omstendigheter tvinge en stat til å utføre en handling den ellers ikke ville gjort, og dermed utgjøre tvang.

Tallinn-manualen la til grunn at trussel om intervensjon under gitte omstendigheter kan krenke intervensjonsforbudet.¹⁸⁶ Vurderingen av en trussel om en digital intervensjon blir den samme som vurderingen av en digital intervensjon. Trusselen må være tvingende i sin natur og gripe inn i en stats interne eller eksterne forhold. Eksempelet som brukes i Tallinn-manualen er hvis en stat truer med en cyber-operasjon som kan underminere tilliten til en annen stats børser. Trusselen gjøres for å tvinge offerstaten til å endre sitt finansregulatoriske regelverk. Hvis trusselen lykkes med å tvinge offerstaten til å endre finansreguleringen, er det i henhold til Tallinn-manualens å anse som intervensjon.

Trussel om intervensjon kan utgjøre et brudd på intervensjonsforbudet i det digitale rom.

¹⁸³ Watts mener i at krenkelse av suverenitet er en mer passende rettslig karakteristikk av den russiske cyber-operasjonen. Se Sean Watts, International Law and Proposed U.S. Responses to the D.N.C. Hack, Just Security 14. oktober 2016: <https://www.justsecurity.org/33558/international-law-proposed-u-s-responses-d-n-c-hack/>

¹⁸⁴ Hollis og Ohlin lanserer krenkelse av selvbestemmelsesretten som alternativ rettslig plassering av den russiske valgmanipulasjonen, se Hollis s. 43. Dette står i kontrast til Tsagourias som mener intervensjonsforbudet beskytter selvbestemmelsesretten.

¹⁸⁵ Se for eksempel Nicaragua-saken para. 205 og 191.

¹⁸⁶ Tallinn-manualen 2.0, kapittel 13, regel 66, avsnitt 30.

4.4.6 Årsakssammenheng mellom cyber-operasjonen og virkningen på offerstaten

Spørsmålet i det følgende er kravet til årsakssammenheng mellom den digitale tvangen og intervensjonsvirkningen.

Årsakssammenhengen er uttrykt både i Friendly Relations som «coerce...in order to obtain...subordination»¹⁸⁷ og av ICJ med «coercion in regard to such choices».¹⁸⁸ Formuleringer som «in order to» og «in regard to» knytter berøvelsen av kontroll til offerstatens suverene prerogativ.

Hvor direkte kontrollberøvelsen må virke på offerstatens suverene prerogativ følger ikke klart av Friendly Relations eller rettspraksis. Ekspertgruppen som utarbeidet Tallinn-manualen var delt i spørsmålet om årsakssammenheng. Flertallet la til grunn at det var tilstrekkelig med «a causal nexus» mellom den tvingende cyber-handlingen og intervensjonsvirkningen.¹⁸⁹ Intervensjonsvirkningen kan etter en slik posisjon være både en direkte og indirekte følge av tvangshandlingen. Mindretallet mente det foreligger et krav om at den tvingende cyber-handlingen må virke direkte på offerstatens suverene prerogativ.¹⁹⁰

Ved en cyber-intervensjon vil ikke sammenhengen mellom tvangen og intervensjonsvirkningen alltid være like klar. Gjerne vil berøvelsen av kontroll være indirekte og i vesentlig grad avledet fra operasjonens mål. Elektroniske innflytelsesoperasjoner er et eksempel på det. Som annet eksempel bruker Tallinn-manualen et scenario der den intervensjonerende stat hacker seg inn i offerstatens etterretningsdatabase, og lekker graverende detaljer om klassifisert etterretningsinformasjon til offentligheten. Målet er å få innbyggerne til å reagere på informasjonen med å presse offerstaten til å vedta restriktiv etterretningsregulering. Etterretningsreguleringen svekker offerstatens etterretning, som gjør det lettere for den intervensjonerende stat å bedrive cyber-spionasje mot offerstaten. Etter flertallets syn var årsakssammenhengen tilstrekkelig i et slikt tilfelle.

Dersom cyber-operasjoner først bryter terskelen for ulovlig intervensjon idet den har direkte virkning på en sak innenfor offerstatens suverene prerogativ, vil dette kunne lede til urimelige resultater sett opp mot intervensjonsforbudets formål. En slik forståelse vil åpne for en vid

¹⁸⁷ Friendly Relations, third principle.

¹⁸⁸ Nicaragua-saken para. 205.

¹⁸⁹ Tallinn-Manualen 2.0 rule 66, avsnitt 24.

¹⁹⁰ *Ibid*

adgang til digital påvirkning av opinionen, som kan presse staten til å ta valg den ellers ikke ville gjort. Cyber-operasjoner er kanskje i større grad enn konvensjonelle intervensjonsmetoder egnet til slik indirekte påvirkning av en sak. Å stille krav om direkte årsakssammenheng vil medføre en forringelse av intervensjonsforbudets evne til å ivareta statssuverenitet og politisk autonomi.

Det kan ikke stilles krav om direkte årsakssammenheng mellom den digitale tvangen og intervensjonsvirkningen. Dersom tvangen er betingende for konsekvensen på statens interne eller eksterne forhold, vil det kunne være tilstrekkelig årsakssammenheng.

4.4.7 Intensjon om intervensjon

Videre kommer spørsmålet om den intervensjonsstat må begå intervensjon med hensikt.

I Nicaragua-saken vurderte ICJ betydningen av intensjonen bak intervensjonen. I vurderingen tok domstolen for seg rapporter og uttalelser fra amerikanske myndigheter. Domstolen fant det klart at USA «intended [...] to coerce the Government of Nicaragua in respect of matters in which each State is permitted, by the principle of State sovereignty, to decide freely.»¹⁹¹ Videre slo domstolen fast at Contras hadde som mål å velte den sittende regjering. Det kunne imidlertid ikke oppstilles et krav om at USAs intensjon strakk seg like langt som opprørsgruppens mål om å velte regjeringen. At den intervensjonsstat «with a view to the coercion of another State, supports and assists armed bands in that State whose purpose is to overthrow the government of that State» var tilstrekkelig for at det forelå ulovlig intervensjon. Domstolen fant derfor ikke grunn til å undersøke USAs intensjoner nærmere i relasjon til intervensjonsspørsmålet.¹⁹²

Det fremkommer ikke eksplisitt av dommen at staten må ha hatt intensjon om å intervensjonere for at intervensjonsforbudet skal være overtrådt. Det er imidlertid forutsatt i domstolens konklusjon om at USAs intensjon er tilstrekkelig. Det kan utledes implisitt at man må kunne slutte et krav om intensjon i intervensjonsforbudet. Samtidig fremkommer det av Nicaragua-saken at statshandlinger forkledd under andre angivelige formål «to escape condemnation as an intervention» likefullt er en krenkelse av intervensjonsforbudet.¹⁹³ Det er den faktiske intensjonen som er avgjørende, ikke den uttalte.

¹⁹¹ Nicaragua-saken para. 241.

¹⁹² *Ibid.*

¹⁹³ *Ibid* para. 243.

I DRC v. Uganda slo domstolen fast at Uganda handlet i strid med intervensjonsforbudet selv om landet ikke hadde til formål å styrte Kongos sittende president, Joseph Kabila. Selv om intervensjonen var motivert av Ugandas «perceived security needs, and in support of the parallel activity of those engaged in civil war» kunne ikke intervensjonen rettferdiggjøres.¹⁹⁴ ICJ legger også her implisitt til grunn at intensjonen er av betydning. Det avgjørende er imidlertid at den intervenerende stat har intensjon om å begå en handling som berøver offerstatens kontroll over en sak. Den underliggende motivasjonen bak handlingen vil ikke nødvendigvis være av betydning, med mindre den underliggende motivasjonen svarer til ett av intervensjonsforbudets unntak, se punkt 3.5

Anvendt i en cyber-kontekst taler Nicaragua-saken for at en cyber-operasjon må ha til intensjon å intervenere for at intervensjonsforbudet skal være brutt. I tilfeller der intervensjonshandlingen er støtte til en opprørsgruppe i en annen stat må ikke intensjonen strekke seg like langt som opprørsgruppens. Tallinn-manualen støtter opp om en slik tilnærming.¹⁹⁵

Etter Tallinn-manualen må det skilles mellom tilfeller der handlingen har en tvingende intervensjonsvirkning de facto og de jure. Det må altså skilles mellom der en stats handling faktisk resulterer i intervensjonsvirkning og der staten handler for å oppnå intervensjonsvirkning som rettslig sett utgjør ett brudd på intervensjonsforbudet.¹⁹⁶ Ekspertgruppens samlede syn var at den intervenerende stat må ha intensjon om intervensjon de jure.

Som et hypotetisk eksempel for å illustrere skillet kan det tenkes at Kina styrker sitt statlige sosiale mediums cyber-sikkerhet. Den fiktive opprørsgruppen Nordkoreansk frigjøringsfront bruker det sosiale mediet som sin primære kommunikasjon- og koordineringskanal. Styrkingen av det sosiale mediet vil utgjøre en stor fordel for opprørsgruppen. Nord-Korea hadde før Kinas styrking av cyber-sikkerheten kontroll på opprørsgruppens kommunikasjon. Kinas handlinger førte til at Nord-Korea mistet denne kontrollen. Kina har ikke hatt intensjon om intervensjon

¹⁹⁴ DRC v. Uganda para. 163.

¹⁹⁵ Tallinn-Manualen 2.0 rule 66 avsnitt 27. Watts har tidligere tolket Nicaragua-saken og DRC v. Uganda til inntekt for motsatt syn, se Watts (2015) s. 149. Watts mente dommene illustrerte at konsekvensen av intervensjonen var avgjørende uavhengig av den intervenerende stats intensjon. Etter publikasjonen var Watts med å utarbeide Tallinn manualen 2.0 uten at standpunktet kom til syne i manualen. Dette kan tyde på at synet er forlatt.

¹⁹⁶ Tallinn-Manualen 2.0 rule 66 avsnitt 27.

de jure, selv om handlingen deres de facto har medført en kontrollberøvelse.¹⁹⁷ Kinas handling i dette tilfelle kvalifiserer etter ekspertgruppens syn ikke til ulovlig intervensjon.

Den intervenerende stat må begå intervensjon med hensikt for at intervensjonsforbudet skal være brutt.

4.4.8 Nærmere om indirekte intervensjon

Intervensjonsforbudet gjelder både direkte og indirekte intervensjon. Så langt har hovedfokuset vært på direkte intervensjon. I det følgende skal indirekte intervensjon undersøkes nærmere.

Vurderingen av om intervensjonsforbudet er overtrådt er den samme ved indirekte intervensjon som ved direkte intervensjon. Intervensjonen må indirekte rette seg mot en stats interne eller eksterne forhold på en måte som tilsvarer tvang etter intervensjonsforbudet. Tvangsvurderingen er imidlertid noe nyansert. Ved indirekte intervensjon støtter den intervenerende stat en tredjepart som bedriver en aktivitet offerstaten er berøvet kontroll over, for eksempel en radikal opposisjonsgruppe som gjør opprør mot offerstaten. Ved et opprør er offerstaten berøvet kontrollen av autoriteten over borgerne.

Declaration on Friendly Relations trekker frem flere eksempler på ulovlig intervensjon. Blant annet nevnes «organize, assist, foment, finance, incite or tolerate subversive, terrorist or armed activities» rettet mot en stat.¹⁹⁸ ICJ slo i Nicaragua-saken fast at «support given by the United States to the military and paramilitary activities of the contras in Nicaragua, including financial support, training, supply of weapons, intelligence and logistic support» utgjorde et klart brudd på intervensjonsforbudet.¹⁹⁹ Oppenheim skriver at «support for an opposition within another state is perhaps one of the clearest examples of unlawful opposition».²⁰⁰

Ulike former for støtte av terroristgrupper, opprørsgrupper, militære utbruddsgrupper eller andre revolusjonære grupper i opposisjon til et etablert regime i en stat er i henhold til internasjonal sedvane et klart brudd på intervensjonsforbudet. Det vil gjelde tilsvarende for lignende krenkelser i det digitale rom.

¹⁹⁷ *Ibid.*

¹⁹⁸ Friendly Relations third principle.

¹⁹⁹ Nicaragua-saken para. 242

²⁰⁰ Oppenheim's (1992) s. 431

I relasjon til det digitale rom foreligger indirekte intervensjon der en stat muliggjør eller støtter en cyber-operasjon uten å selv foreta den. En stat kan for eksempel dele cyber-våpen med en opprørsgruppe i en annen stat som senere brukes til en cyber-operasjon tilsvarende en ulovlig intervensjon.²⁰¹ En stat kan også bistå opprørsgruppen med finansiering, trening eller ICT-opplæring. Staten kan videre dele sikkerhetsinformasjon om en annen stats digitale infrastruktur, som muliggjør den opposisjonelle cyber-operasjonen. Dersom en stat selv utfører en cyber-operasjon for å fremskaffe informasjon om offerstaten som den deler med opprørsgruppen, tilsvarer dette direkte intervensjon.

Som eksempel kan det tenkes at Norge og Sverige har inngått et samarbeid om å utvikle cyber-sikkerhetsmekanismer for digitale, statlige ressurser. I samme scenario har den ytre fløy av den nordnorske distriktpolitiske bølgen materialisert seg i en separatistbevegelse som ønsker å løsrive Nord-Norge fra resten av landet. Separatistbevegelsen skyr ingen midler, og har aksjonert militært mot flere statlige institusjoner i landets nordligste landsdel. Etter at den svenske regjeringen som inngikk cyber-samarbeidet med Norge taper valget, mener sterke krefter i den nye svenske regjeringen at Sverige er tjent med et fraksjonert og svekket Norge. Av den grunn velger Sverige å dele autentiseringsinformasjon og andre sikkerhetsdetaljer om statlig norsk digital infrastruktur med separatistbevegelsen, vel vitende om at gruppen kommer til å bruke informasjonen i opprøret mot de sentrale styresmaktene. Sverige assisterer gjennom disse handlingene «subversive activities» på en måte som tilsvarer ulovlig intervensjon.

Tvangen trengs altså ikke utøves direkte av den intervenerende stat. Den kan utøves indirekte av staten gjennom støtte til en opprørsgruppe som utøver tvangen direkte ovenfor offerstaten.

4.4.9 Rettstilstanden under tvangsterskelen kan være av betydning for vurderingen

Spørsmålet om krenkelse av en stats suverenitet er en rettsregel, vil kunne få betydning for grensedragningen av tvangsterskelen for cyber-operasjoner. Å gi en fullstendig redegjøring for denne problemstillingen faller utenfor oppgavens rammer. Målet i det følgende er å peke på hvordan dette tilgrensende spørsmålet kan påvirke det rettslige innholdet av intervensjonsforbudet.

²⁰¹ Tallinn-Manualen 2.0 rule 66, avsnitt 23.

Som nevnt i punkt 2.1 råder det to ulike tilnæringer til spørsmålet. Det ene er at suverenitetsprinsippet utelukkende er et prinsipp man utleder andre rettsregler fra, som videre på ulikt vis får anvendelse på digitale operasjoner. Det andre er at prinsippet i tillegg i seg selv er en rettsregel som kan brytes i det digitale rom. Konkret vil det gi seg utslag i at cyberoperasjoner som ikke når terskelen for tvang likevel kan være ulovlig på grunn av krenkelse av suverenitetsprinsippet.²⁰²

I sin erklæring om folkerettslige problemstillinger relatert til cyber uttrykte Storbritannia at man på nåværende tidspunkt vanskelig kan «extrapolate from that general principle a specific rule or additional prohibition for cyber activity beyond that of a prohibited intervention.» Storbritannia konkluderte med at det ikke kan utledes en slik operativ rettsregel fra suverenitetsprinsippet.²⁰³ USA kom til en lignende konklusjon.²⁰⁴

Frankrike konkluderte i sin posisjon med det motsatte.²⁰⁵ Australia virker å tilslutte seg en lignende tilnærming.²⁰⁶ De sistnevnte landene virker å legge seg på linje med regel 4 i Tallinnmanualen 2.0 som slår fast at «[a] State must not conduct cyber operations that violate the sovereignty of another State.»²⁰⁷ Denne tilnærmingen virker å ha fått oppslutning i rettsteorien.²⁰⁸ Dersom en fremmed stats cyber operasjon retter seg mot fransk cyberinfrastruktur, eller operasjonen har virkning på fransk territorium på en måte som krenker Frankrikes suverenitet, vil Frankrike anse dette som et brudd på folkeretten.²⁰⁹ En slik posisjon betyr at det kan foreligge folkerettsbrudd der en cyber operasjonen er under terskelen for ulovlig intervensjon.

DRC v. Uganda kan tolkes til inntekt for samme syn. ICJ slo fast at «Uganda has violated the sovereignty and also the territorial integrity of the DRC. Uganda's actions equally constituted an interference in the internal affairs of the DRC and in the civil war there raging.»²¹⁰ Uttalelsen

²⁰² Watts (2015) s. 145.

²⁰³ Se Storbritannias erklæring.

²⁰⁴ Väljataga (2018) s. 7.

²⁰⁵ Frankrikes cyberstrategidokument via Roguski (2019)

²⁰⁶ Väljataga (2018) s. 7.

²⁰⁷ Tallinn-manual 2.0 rule 4.

²⁰⁸ Se for eksempel Watts (2015) og Barela (2017).

²⁰⁹ Michael Schmitt, France's Major Statement on International Law and Cyber: An Assessment, Just Security 16. september 2019: https://www.justsecurity.org/66194/frances-major-statement-on-international-law-and-cyber-an-assessment/?fbclid=IwAR2IbQk920_EwHAhZeAJBDcm9MKLtJmwznzII8ZF53F5YefloEok3iLy_xw

²¹⁰ DRC v. Uganda para. 165 (dobbelsjekk).

tyder på at det foreligger en egen regel som forbyr krenkelse av suverenitet, og videre at denne regelen dels overlapper med intervensjonsforbudet.

Med utgangspunkt i statenes sprikende posisjon er det vanskelig å dra en klar slutning. En konklusjon på spørsmålet kan påvirke innholdet av intervensjonsforbudet på ulikt vis. Hvis det foreligger et forbud mot krenkelse av suverenitetsprinsippet som en egen rettsregel, kan det tale for at intervensjonsforbudets tvangsterskel er høyere ettersom hensynet til å beskytte staters suverenitet er ivaretatt av en annen rettsregel. Hvis det ikke foreligger en slik rettsregel, kan man argumentere for at intervensjonsforbudet må favne bredere for å beskytte staters suverenitet. Alternativt kan det argumenteres for at en egen suverenitetskrenkelsesregel ikke påvirker innholdet av intervensjonsforbudets rettslige rekkevidde.

Endelig påpekes det at enkelte teoretikere har lansert brudd på staters selvbestemmelsesrett som egen alternativ rettsregel som regulerer cyber-operasjoner som ikke oppfyller intervensjonsforbudets tvangskriterium.²¹¹ Andre ser staters selvbestemmelsesrett som et av forholdene intervensjonsforbudet skal beskytte.²¹² På samme måte som for spørsmålet om krenkelse av suverenitet er en selvstendig rettsregel, vil dette kunne ha betydning for tvangsvurderingen.

Oppgavens rammer er ikke forenlig med en nærmere vurdering av rettstilstanden rundt disse spørsmålene. Det avgrenses mot å behandle disse spørsmålene ytterligere.

4.4.10 Rettstilstanden rundt tvangsterskelen i det digitale rom må anses uavklart

Ekspertgruppen bak Tallinn-manualen ble ikke enige om en endelig definisjon av hva som utgjør tvang etter intervensjonsforbudet i det digitale rom. Flertallet mente det avgjørende var om tvangshandlingen hadde potensial til å tvinge staten til å påbegynne en handling den ellers ikke ville tatt, eventuelt avstå fra en handling den ellers ville tatt.²¹³ Mindretallet mente det var umulig å avgjøre om en cyber-handling utgjorde intervensjon uten å kjenne til konteksten og omstendighetene rundt handlingen. Mindretallet mente at en cyber-handling som normalt ikke kan kvalifiseres som tvang etter intervensjonsforbudet, likevel vil kunne utgjøre tvang basert på kontekst og de konkrete omstendigheter.

²¹¹ Hollis (2018) s. 43.

²¹² Tsagourias (2019).

²¹³ Tallinn-manualen, regel 66, avsnitt 21.

Rettstilstanden er på dette punktet uavklart. Tvangselementet minner om et nokså absolutt vilkår om berøvelse av kontroll. Samtidig kan det ikke utelukkes at cyber-operasjoner under denne terskelen kan utgjøre brudd på intervensjonsforbudet etter en vurdering av operasjonens konsekvenser.²¹⁴

Hvorvidt en cyber-operasjon tilsvarende tvang etter intervensjonsforbudet må uansett vurderes konkret opp mot hver enkelt situasjon. Momenter av betydning vil trolig være hvorvidt cyber-operasjonen frarøver offerstaten kontroll over en sak, hvordan den påvirker offerstatens selvbestemmelsesevne og om den tvinger staten til å handle annerledes enn den ville gjort uten at cyber-operasjonen hadde funnet sted, samt konteksten og omstendighetene cyber-operasjonen er gjort under.

5 Vurdering

5.1 En uklar rettstilstand

Det virker å være bred internasjonal enighet om at intervensjonsforbudet får anvendelse i det digitale rom. Videre virker det å være enighet om rettsregelens hovedtrekk; digital intervensjon bestående av tvang rettet mot en stats interne eller eksterne forhold er et brudd på intervensjonsforbudet.

Den nærmere vurderingen er det knyttet mer usikkerhet til. Intervensjonsforbudet har som rettsregel vesentlige mangler for å gi en dekkende regulering av statlige lavintensitets cyber-operasjoner som retter seg mot en annen stats interne eller eksterne virksomhet. Det er i så måte betydelig rettsutviklende arbeid som gjenstår før intervensjonsforbudet ivaretar sine bakenforliggende hensyn om beskyttelse av statssuverenitet og en fredelig rettsorden i det digitale rom. Stater har ikke nådd eller uttrykt konsensus rundt tvangsterskelen. Statene har heller ikke gitt et klart uttrykk for grensene for en stats interne og eksterne forhold.²¹⁵

Likevel er det veiledning å hente i det øvrige rettskildelandskapet. Hvorvidt intervensjonsforbudet i det digitale rom er overtrådt beror på en helhetsvurdering av forholdene ved hver enkelt cyber-operasjon. Rettsregelen består av kriterier for helhetsvurderingen,

²¹⁴ Jf. mindretallets syn i Talinn-manualen, regel 66, avsnitt 21

²¹⁵ Watts (2015) 161.

hvoretter mange forhold er relevante. Det gjør vurderingen bred og kompleks. Det er imidlertid flere syn på hvordan de ulike kriteriene skal forstås, både blant statene og i juridisk teori.

Det er nødvendig å ha en helhetlig tilnærming til rettsreglene som springer ut av ønsket om å beskytte statssuvereniteten. Ulike syn på de tilgrensende rettsreglens anvendelse i det digitale rom kompliserer vurderingen av intervensjonsforbudet ytterligere. Særlig diskusjonen om krenkelse av suverenitet i det digitale rom vil kunne være av betydning for hvordan intervensjonsforbudet skal forstås.

Kanskje var mindretallet i Tallinn-manualens drøftelse av intervensjonsforbudet tvangselement nærmest å gi et dekkende uttrykk for ulovlig intervensjon i det digitale rom på nåværende tidspunkt:

it is impossible to prejudge whether an act constitutes intervention without knowing its specific context and consequences. [...] The context and consequences of a particular act that would not normally qualify as coercive could raise it to that level.²¹⁶

Det er i så måte grunn til å ha en forbeholden tilnærming til konklusjonene i oppgaven. Målet med oppgaven har vært å undersøke hvordan intervensjonsforbudet får anvendelse i det digitale rom. Det nærmeste man på nåværende tidspunkt kommer er å angi sannsynlige tolkningsalternativer av rettsregelen.²¹⁷ At rettstilstanden presentert ovenfor i helhet er den statene føler seg bundet av må anses tvilsomt. For mange av posisjonene som inntas i denne fremstillingen fins det opposisjoner støttet av overbevisende argumentasjon. Om de endelige svarene på alle oppgavens spørsmål noen gang kommer, ligger de trolig et stykke frem i tid.

5.2 Flere hensyn nødvendiggjør rettsutvikling

Etter intervensjonsforbudets kriterier er det flere eksempler på cyber-operasjoner som utgjør klare brudd på intervensjonsforbudet. Likevel er det langt fra alle cyber-operasjoner som påvirker statssuvereniteten innfrir kriteriene for ulovlig intervensjon. Gary Corn og Robert Taylor fremstår som to av de mest kritiske stemmene til intervensjonsforbudet i det digitale rom når de hevder at

²¹⁶ Tallinn-manualen 2.0 rule 66 avsnitt 21.

²¹⁷ Watts (2016) 161.

*the principle of nonintervention provide limited guidance in the realm of cyber because the vast majority of cyber operations are something less than a use of force, and do not fit squarely within the traditionally recognized elements of the nonintervention rule.*²¹⁸

Selv om denne karakteristikken av intervensjonsforbudets fremstår som streng, er det alarmerende hvis intervensjonsforbudet ikke klarer å regulere majoriteten av cyber-operasjoner av lav intensitet. Diskusjonen rundt forbudet mot krenkelse av suverenitet som en egen rettsregel, viser at det er lite enighet rundt alternative reguleringer for suverenitetskrenkende cyber-operasjoner som faller utenfor intervensjonsforbudets rettslige rammer.

Hensynet til internasjonal fred og en stabil rettsorden taler for å klargjøre rammene for intervensjonsforbudet i det digitale rom. Australia har uttalt at «international peace, security and stability could be [...] threatened by the cumulative effect of repeated low-level malicious online behaviour.»²¹⁹ Uttalelsen kom i relasjon til Australias vurdering av væpnet angrep i det digitale rom, men illustrerer at lavintensitets cyber-operasjoner har potensiale til å utgjøre en betydelig trussel mot internasjonal fred og sikkerhet. Det er derfor svært betenkelig om slik statlig aktivitet blir utbredt uten klare regulatoriske føringer.

Hensynet til fred og stabilitet viser seg også i intervensjonsforbudets viktige funksjon i relasjon til reglene for mottiltak. Hva som utgjør en ulovlig intervensjon gir veiledning for hvordan stater kan iverksette lovlig proporsjonale mottiltak.²²⁰ Tydelig utvikling av intervensjonsforbudet vil derfor være med å forhindre eskalerende respons på en cyber-operasjon. Proporsjonale mottiltak er en forutsetning for å unngå at cyber-intervensjoner starter en nedadgående spiral som truer internasjonal fred og sikkerhet.

Statenes beskyttelsesbehov er et annet argument for å jobbe videre med rettsutviklingen av intervensjonsforbudet i det digitale rom. Ettersom stater i større og større grad lener sine

²¹⁸ Col. Gary P. Corn og Robert Taylor «Sovereignty in the age of Cyber» i Symposium on Sovereignty, Cyberspace, and Tallinn Manual 2.0, American Journal of International Law vol. 111 (2017) s. 207-212 (s. 208): https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/02314DFCFE00BC901C95FA6036F8CC70/S2398772317000575a.pdf/sovereignty_in_the_age_of_cyber.pdf

²¹⁹ Väljataga (2018) s. 13

²²⁰ Corn (2017) s. 208

sentrale funksjoner på sin digitale infrastruktur, er sårbarheten for digital intervensjon økende. Intervensjonsforbudets preventive funksjon vil i den sammenheng være viktig.

Likestilling mellom statene er en ytterligere grunn til å kartlegge rettsregelen nærmere. Historisk sett har intervensjon hovedsakelig vært de mektige staters spill. Det var en av grunnene til at rettsregelen var vanskelig å definere før Nicaragua-saken.²²¹ Som ICJ påpekte i Corfu Channel-saken er en intervensjonsrett forbeholdt de mektigste statene særlig lite akseptabel.²²² I dagens samfunn leder de mektigste statene an kappløpet i det digitale rom. Uten en sterk regulering av digital intervensjon, risikerer man at det digitale rom blir en arena der sterke staters intervensjonsadgang får nytt fotfeste.

Et siste hensyn som bør påpekes er det internasjonale samfunnets behov for digital utvikling. Dersom stater er tilbakeholden med å effektivisere statlige funksjoner i frykt for å gjøre seg sårbar for intervensjon, vil forskjellen mellom sterke og svake stater kunne øke. Taperne i et slikt scenario er innbyggerne i de svakerestilte statene. Klare rettslige rammer gjør det lettere for stater å utnytte de teknologiske mulighetene og et tydeligere intervensjonsforbud vil gi statene nødvendig forutberegnelighet til å utvikle seg videre teknologisk.

På den annen side er det ikke nødvendigvis utelukkende positivt med et klart, strengt og rigid intervensjonsforbud i det digitale rom. Det er uheldig om stater for lett kan påberope seg intervensjonsforbudet i det digitale rom slik at det blir et hinder for åpenhet og internasjonalt samarbeid. Enda mer uheldig er det om intervensjonsforbudet i det digitale rom blir en regel å gjemme seg bak etter statlige menneskerettsbrudd.

5.3 Veien videre i rettsutviklingen

Kanskje gir intervensjonsforbudet i det digitale rom slik det fremstår i dag det fulle bildet på hvor langt statene er villige til å forplikte seg. Folkeretten i det digitale rom har vært på FN-agendaen i 20 år uten at statene har samlet seg bak ett felles initiativ for å oppklare rettsregelen.²²³ Sterke stater som praktiserer en aggressiv utenrikspolitikk og har kommet langt i den digitale utviklingen ser seg sannsynligvis tjent med at terskelen for intervensjon legges høyt.²²⁴ Kanskje er heller ikke forståelsen for det digitale rom på nåværende tidspunkt stor nok

²²¹ Watts (2015) s. 140-141

²²² Corfu Channel-saken s. 35.

²²³ Vis til at Russland tok dette opp i 1998.

²²⁴ Barela (2017).

for å utvikle et regulatorisk rammeverk for fremtiden. Intervensjonsforbudets viktige rolle for å opprettholde en fredelig internasjonal rettsorden og suveren likestilling mellom statene, tilsier imidlertid at interessen for rettsavklaring burde være eksisterende hos et flertall av statene. De to prosessene rundt FNs nye Open Ended Working Group (OEWG)²²⁵ og en ny GGE²²⁶ vil i den sammenheng være grunn til å følge med på.

Synspunkter om at tiden er moden for en multilateral cyber-traktat har vokst frem.²²⁷ En multilateral cyber-traktat om folkerettens anvendelse ville vært et betydelig fremskritt i rettsavklaringen. På nåværende tidspunkt fremstår imidlertid et slikt prosjekt svært vanskelig. Intervensjonsforbudets nærmere innhold er et spørsmål det har vært vanskelig for statene å oppnå enighet om i sin alminnelighet.²²⁸ Den hurtige digitale utviklingen realiserer en rekke nye rettslige utfordringer bestående av dels komplekse avveininger statene må ta stilling til.²²⁹ Å oppnå enighet rundt disse spørsmålene er en vanskelig og tidkrevende prosess. De avbrutte GGE-forhandlingene i 2017 vitner om at det er betydelig vann mellom båtene rundt flere spørsmål.²³⁰

Inntil videre vil statenes opinio juris kunne være av vesentlig betydning. At statene uttrykker sine posisjoner eksplisitt er viktige bidrag for å kartlegge rettstilstanden. Det er også betydelig rom for rettsforskning rundt spørsmålet.

Endelig må det understrekes at intervensjonsforbudet etter alt å dømme ikke har alle svar når det kommer til lav-intensitets, suverenitetskrekkende cyber-operasjoner. Kanskje vil man kun klare å imøtegå problemstillingene de teknologiske nyvinningene realiserer med egne folkerettslige innovasjoner. Uansett fremstår det som klart at den digitale utviklingen har gitt folkeretten flere spørsmål å besvare.

²²⁵ Vedtatt av FNs Generalforsamling i A/RES/73/27 (2018).

²²⁶ Vedtatt av FNs Generalforsamling i A/RES/73/266 (2019).

²²⁷ Se for eksempel Corey Nachreiner, *Can We Wait Any Longer for a Multinational Cyber Treaty?*, Forbes Technology Council, Council Post, 19. februar 2019: <https://www.forbes.com/sites/forbestechcouncil/2019/02/19/can-we-wait-any-longer-for-a-multinational-cyber-treaty/#1bd62a3f2fb3>

²²⁸ Ruud (2018) s. 198.

²²⁹ Barela (2017)

²³⁰ United Nations Office of Disarmament Affairs, *Developments in the Field of Information and Telecommunications in the Context of International Security*, Fact Sheet July 2019: <https://s3.amazonaws.com/unoda-web/wp-content/uploads/2019/07/Information-Security-Fact-Sheet-July-2019.pdf>. Forhandlingene strandet rundt spørsmålet om mottiltak og humanitær rett i det digitale rom.

Referanseliste

Traktater og konvensjoner

Montevideo-konvensjonen (1933) Montevideo Convention on the Rights and Duties of States, Montevideo, 26. desember 1933.

FN-pakten (1945) Charter of the United Nations, San Fransisco, 26. juni 1945

OAS-Charteret (1948) Charter of the Organization of American States, Bogotá, 30 April 1948

TFEU (1957) Treaty on the Functioning of the European Union, Roma, 25 Mars 1957

SP-konvensjonen (1966) International Covenant on Civil and Political Rights, New York, 16. desember 1966.

Lov og Grunnlov

Den norske Grunnloven Kongeriket Norges Grunnlov (1814), Grl.

Resolusjoner, rapporter og andre FN-dokumenter

Friendly Declarations The Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations, adopted by the General Assembly on 24 October 1970 (resolution 26/25 (XXV)).

A/RES/2131(XX) Declaration on the Inadmissibility of Intervention in the Domestic Affairs of States and the Protection of Their Independence and Sovereignty.

A/RES/36/103 Declaration on the Inadmissibility of Intervention and Interference in the Internal Affairs of States (1981)

- A/RES/56/83 Responsibility of States for internationally wrongful acts. Resolution adopted by the General Assembly on the report of the Sixth Committee (A/56/589 and Corr.1).
- UN Doc. A/39/40 (1984) Report of the Human Rights Committee, General Assembly, Official Records: Thirty-Ninth Session Supplement No. 40 (A/39/40).
- A/68/98 (2013) Report of the Group of Governmental Experts on Developments in the Field of Information and Telecommunications in the Context of International Security, 24 June 2013
- A/70/174 (2015) Report of the Group of Governmental Experts on Developments in the Field of Information and Telecommunications in the Context of International Security, 22 July 2015
- UN Doc. A/69/723 (2015) Letter dated 9 January 2015 from the Permanent Representatives of China, Kazakhstan, Kyrgyzstan, the Russian Federation, Tajikistan and Uzbekistan to the United Nations addressed to the Secretary-General.
- A/RES/73/27 (2018) Developments in the field of information and telecommunications in the context of international security, 11 December 2018
- A/RES/73/266 (2019) Advancing responsible State behaviour in cyberspace in the context of international security, 2 January 2019
- A/RES/73/266 (2019) Advancing responsible State behaviour in cyberspace in the context of international security, 2 January 2019
- Voting Summary A/res/73/266 United Nations Digital Library, Voting Summary A/res/73/266 tilgjengelig på:
<https://digitallibrary.un.org/record/1657117?ln=en> (Desember 2019)

UNODA Fact Sheet (2019) United Nations Office of Disarmament Affairs, Developments in the Field of Information and Telecommunications in the Context of International Security, Fact Sheet July 2019:
<https://s3.amazonaws.com/unoda-web/wp-content/uploads/2019/07/Information-Security-Fact-Sheet-July-2019.pdf>.

Offisielle uttalelser og statlige dokumenter

Statlige dokumenter

Frankrikes erklæring International Law Applied to Operations in Cyberspace / Droit International Appliqué aux Opérations Dans le Cyberespace:
<https://www.defense.gouv.fr/content/download/567648/9770527/file/international+law+applied+to+operations+in+cyberspace.pdf> (Desember 2019)

USAs cyber-forsvarsstrategi Department of Defense Strategy for Operating in Cyberspace, juli 2011, tilgjengelig på
<https://csrc.nist.gov/CSRC/media/Projects/ISPAB/documents/OD-Strategy-for-Operating-in-Cyberspace.pdf> (Desember 2019)

Frankrikes cyberstrategi Revue stratégique de cybergdéfense, 12. februar 2018:
<http://www.sgdsn.gouv.fr/uploads/2018/02/20180206-np-revue-cyber-public-v3.3-publication.pdf> (Desember 2019).

Oversettelse og tolkning, hovedpunkter, Frankrikes cyberstrategi Przemyslaw Roguski, France's Declaration on International Law in Cyberspace: The Law of Peacetime Cyber Operations, Part I:
<https://opiniojuris.org/2019/09/24/frances-declaration-on-international-law-in-cyberspace-the-law-of-peacetime-cyber-operations-part-i/>

Offisielle erklæringer og uttalelser fra stater

Storbritannias erklæring Attorney General Jeremy Wright, *Cyber and International Law in the 21st Century* (23 May 2018):
<https://www.gov.uk/government/speeches/cyber-and-international-law-in-the-21st-century> (Desember 2019).

- Commonwealths erklæring *Commonwealth Cyber Declaration*, London, 2018:
<https://thecommonwealth.org/commonwealth-cyber-declaration>
 (Desember 2019)
- EUs erklæring *Declaration by the High Representative on Behalf of the EU on respect for the rules-based order in cyberspace*, Press Release, 12. april 2019: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/04/12/declaration-by-the-high-representative-on-behalf-of-the-eu-on-respect-for-the-rules-based-order-in-cyberspace/> (Desember 2019).
- US Legal Adviser Brian Egan's tale US State Department Legal Adviser Brian Egan, *International Law and Stability in Cyberspace Berkeley Law*, 10. November 2016: <https://www.justsecurity.org/wp-content/uploads/2016/11/Brian-J.-Egan-International-Law-and-Stability-in-Cyberspace-Berkeley-Nov-2016.pdf> (Desember 2019)

Domsregister

International Court of Justice

- Nicaragua-saken *Military and Paramilitary Activities In and Against Nicaragua* (Nicaragua v. United States of America), Judgement, I.C.J. Reports 1986.
- Nordsjø-saken *North Sea Continental Shelf* (Federal Republic of Germany/Netherlands), proceedings joined with *North Sea Continental Shelf* (Federal Republic of Germany/Denmark), ICJ Reports 1969 s. 3.
- Fiskerijurisdiksjon-saken *Fisheries Jurisdiction* (United Kingdom v. Iceland), ICJ Rep. 1974 s. 24.
- Fiskeri-saken *Fisheries case* (United Kingdom v Norway), 1951, I.C.J.Reports 1951, s. 116.
- Corfu Channel *Corfu Channel* (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. People's Republic of Albania) .C.J. Reports 1949.

DRC v Uganda *Armed Activities on the Territory of the Congo* (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Judgment, I.C.J. Reports 2005, p. 168.

Permanent Court of International Justice

Tunis/Marokko (1923) Nationality Decrees Issued in Tunis and Morocco on Nov. 8th, 1921, Advisory Opinion, 1923 P.C.I.J. (ser. B) No. 4 (Feb. 7).

Norges Høyesterett

HR-2019-610-A Tidal Music AS mot Påtalemyndigheten

Litteraturliste

Bokliste

- Tallinn-manualen Schmitt, Michael m.fl., *Tallinn Manual on the International Law Applicable to Cyber Warfare* (Cambridge 2017)
- Tallinn-manualen 2.0 Schmitt, Michael m.fl., *Tallinn Manual 2.0 on the International Law Applicable to Cyber Operations* (Cambridge 2017)
- Dickinson (1920) Dickinson, Edwin De Witt, *Equality of States in International Law* (Cambridge 1920).
- Wright (1960) Wright, Quincy, *International Law and the United Nations* (New York 1960).
- Vincent (1974) R.J. Vincent, *Nonintervention and International Order* (Princeton 1974).
- Oppenheim's (1992) Sir Robert Jennings og Sir Arthur Watts, *Oppenheim's International Law*, 9. utgave (Essex 1992).
- Cassese (1995) Cassese, Antonio, *Self-Determination of Peoples: A legal reappraisal*, 1. utgave (Cambridge 1995).
- Cassese (2005) Cassese, Antonio, *International Law*, 2. utgave (Oxford 2005).
- Ruys (2010) Ruys, Tom «*Armed Attack*» and Article 51 of the UN Charter: *Evolutions in Customary Law and Practice*, (Cambridge 2010).

- Brownlie's (2012) Crawford, James, *Brownlie's Principles of International Law*, 8. utgave (Oxford 2012).
- Dixon (2013) Dixon, Martin *Textbook on International Law* (Oxford 2013).
- Ruud (2018) Ruud, Morten og Geir Ulfstein, *Innføring i Folkerett*, 5. utgave (Oslo 2018).

Artikler i litteratursamlinger og tidsskrift

- McDougal (1958) McDougal, Myres S. og Florentino P. Feliciano, International Coercion and World Public Order: The General Principles of the Law of War, *Faculty Scholarship Series 2461*(Yale 1958) s. 772-845.
- Wright (1962) Wright, Quincy, Espionage and the Doctrine of Non-Intervention in Internal Affairs, *Essays on Espionage and International Law*, (Columbus 1962).
- Higgins (1984) Higgins, Rosalyn, *Intervention and International law* i Hedley Bull m.fl., *Intervention in World Politics*, 1. utgave, (Oxford 1984)
- Slaughter (1999) Slaughter, Anne-Marie og Steven Ratner, Symposium on Method in International Law. I: *American Journal of International Law*, Vol. 93 No. 2 (1999), s. 291-301.
- D'Amato (2001) D'Amato, Anthony, There Is No Norm of Intervention or Non-intervention in International Law, *International Legal Theory* 33 (2001).
- Simma (2004) Simma, Bruno og Andreas L. Paulus, "The Responsibility of Individuals for Human Rights Abuses in Internal Conflicts: A Positivist View," *Studies in Transnational Legal Policy* 36 (2004) s. 26-27.
- Jamnejad (2009) Jamnejad, Maziar og Michael Wood, The Principle of Non-intervention, *Leiden Journal of International Law* 22(2), 2009, 345-381.

- Kohen (2012) Kohen, Marcelo, The Principle of Non-Intervention 25 Years after the Nicaragua Judgment, *Leiden Journal of International Law* 25 (2012), s. 157–164, s. 159.
- Aloupi (2015) Aloupi, Niki, The Right to Non-intervention and Non-interference, *Cambridge Journal of International and Comparative Law*, 4(3), s. 566-587 (s. 572).
- Hollis (2018) Hollis, Duncan, “The Influence of War; The War for Influence” i *How Everything Became War and the Military Became Everything*, Rosa Brooks, 2018, s. 31-46 (s. 41)

Artikler fra elektronisk distribuerte tidsskrift

- Segura-Serranos (2006) Segura-Serranos, Antonio, Internet Regulation and the Role of International Law, *Max Planck Yearbook of United Nations Law, Volume 10*, Nederland 2006, s. 191-272 (s. 193 flg.): https://www.mpil.de/files/pdf3/06_antoniov1.pdf (Desember 2019)
- Blay (2010) Blay, Samuel K. N., Territorial Integrity and Political Independence, *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, elektronisk utgave på Oxford Public International Law (2010): <https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1116#law-9780199231690-e1116-div1-3> (November 2019).
- Besson (2011) Samantha Besson, Sovereignty, *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, elektronisk utgave på Oxford Public International Law (2011): <https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1472?rsk=fe34cP&result=1&prd=MPIL> (Oktober 2019)

- Hathaway (2011) Oona A. Hathaway og Rebecca Crootof, «The Law of Cyber-Attack», *California Law Review*, Yale 2011, s. 817-886 (s. 843): https://digitalcommons.law.yale.edu/fss_papers/3852/ (Desember 2019)
- Ziegler (2013) Ziegler, Katja S., *Domaine Réservé*, *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, elektronisk utgave på Oxford Public International Law: <https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1398>
- Watts (2015) Sean Watts, Low-intensity Cyber Operations and the Principle of Non-intervention, *Baltic Yearbook of International Law Online 14* (2015), s. 137-161.
Merknad: Den elektroniske adgangen til tidsskriftet ble sperret underveis i prosessen med denne oppgaven. Jeg har stedvis sitert en PDF-versjon av artikkelen med unummererte sidetall hentet fra: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2479609. Det kan derfor være avvik i sidehenvisningene på en side.
- Ohlin (2017) Ohlin, Jens David, Did Russian Cyber Interference in the 2016 Election Violate International Law?, *Texas Law Review vol 95* (2017) s 1579 (s. 1587): <https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2632&context=facpub> (Desember 2019) Corn (2017) Col. Corn, Gary P., og Robert Taylor «Sovereignty in the age of Cyber» i *Symposium on Sovereignty, Cyberspace, and Tallinn Manual 2.0, American Journal of International Law vol. 111*, s. 207-212 (s. 208): https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/02314DFCFE00BC901C95FA6036F8CC70/S2398772317000575a.pdf/sovereignty_in_the_age_of_cyber.pdf

Väljataga (2018) Väljataga, Ann, *Tracing Opinio Juris in National Cyber Security Strategy Documents*, Tallinn 2018:
<http://www.ccdcoe.eu/uploads/2019/01/Tracing-opinio-juris-in-NCSS-2.docx.pdf> (Desember 2019)

Juridiske fagartikler

Watts (2016) Watts, Sean, International Law and Proposed U.S. Responses to the D.N.C. Hack, Just Security 14. oktober 2016:
<https://www.justsecurity.org/33558/international-law-proposed-u-s-responses-d-n-c-hack/> (Desember 2019)

Schmitt, Just Security (2017) Schmitt, Michael International Law and Cyber Attacks: Sony v. North Korea, Artikkel på Just Security December 17, 2014: <https://www.justsecurity.org/18460/international-humanitarian-law-cyber-attacks-sony-v-north-korea/> (Desember 2019)

Barela (2017) Barela, Steven J., *Cross-Border Cyber Ops to Erode Legitimacy: An Act of Coercion*, Just Security, 12. januar 2017:
<https://www.justsecurity.org/36212/cross-border-cyber-ops-erode-legitimacy-act-coercion/> (Desember 2019)

Roguski (2019) Roguski, Przemyslaw, *France's Declaration on International Law in Cyberspace: The Law of Peacetime Cyber Operations, Part I*, 24 September 2019:
<https://opiniojuris.org/2019/09/24/frances-declaration-on-international-law-in-cyberspace-the-law-of-peacetime-cyber-operations-part-i/> (Desember 2019)

Tsagourias (2019) Tsagourias, Nicholas, *Electoral Cyber Interference, Self-Determination and the Principle of Non-Intervention in Cyberspace*, innlegg på EJIL: Talk! Blog of the European Journal of International Law, 26. August 2019:
<https://www.ejiltalk.org/electoral-cyber-interference-self-determination-and-the-principle-of-non-intervention-in->

[cyberspace/?fbclid=IwAR0DnmCqLigvYQLY6n6qBtSkXrXR6m0HLvLYfIe7f0aC2-X0V8Y4OUzRrk](https://www.justsecurity.org/66194/frances-major-statement-on-international-law-and-cyber-an-assessment/?fbclid=IwAR0DnmCqLigvYQLY6n6qBtSkXrXR6m0HLvLYfIe7f0aC2-X0V8Y4OUzRrk) (Desember 2019)

Schmitt (2019)

Schmitt, Michael, France's Major Statement on International Law and Cyber: An Assessment, Just Security 16. september 2019: https://www.justsecurity.org/66194/frances-major-statement-on-international-law-and-cyber-an-assessment/?fbclid=IwAR2IbQk920_EwHAhZeAJBDcm9MKL-tJmwznIl8ZFY3F5YefloEok3iLy_xw (Desember 2019).

Øvrige nettressurser, nyhetsartikler m.v.

EU vs. Disinfo

Oversikt over digitale intervensjonsformer som er brukt mot valg se oversikten til EU-prosjektet EU vs Disinfo, ledet av European External Action Service's East StratCom Task Force <https://euvsdisinfo.eu/methods-of-foreign-electoral-interference/> (Desember 2019)

Sony's International Incident

Fackler, Martin, m.fl., Sony's International Incident: Making Kim Jong-un's Head Explode, New York Times nettutgave 14 desember 2014, tilgjengelig på: https://www.nytimes.com/2014/12/15/world/sonys-international-incident-making-kims-head-explode.html?_r=1 (Desember 2019)

Taylor (2019)

Margaret L. Taylor, *Combating disinformation and foreign interference in democracies: Lessons from Europe*, Techtank 31. juli 2019: <https://www.brookings.edu/blog/techtank/2019/07/31/combating-disinformation-and-foreign-interference-in-democracies-lessons-from-europe/>

Nachreiner (2019)

Corey Nachreiner, *Can We Wait Any Longer for a Multinational Cyber Treaty?*, Forbes Technology Council, Council Post, 19. februar 2019: <https://www.forbes.com/sites/forbestechcouncil/2019/02/19/can->

[we-wait-any-longer-for-a-multinational-cyber-treaty/#1bd62a3f2fb3](https://www.osce.org/odihr/elections/estonia/424229?download=true)

Vitenskapelige rapporter

- OSCE's valgrappport, Estland Estonian Parliamentary Elections, 3 March 2019,
ODIHR Election Expert Team Final Report.
<https://www.osce.org/odihr/elections/estonia/424229?download=true>
- Studie på valgintervensjon Levin, D. H. (2019). Partisan electoral interventions by the great powers: Introducing the PEIG Dataset. *Conflict Management and Peace Science*, 36(1), 88–106.
<https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0738894216661190>

